

בס"ד

העולם החרדי

סיורים בשכונות חרדיות

משה קאהן

תשע"ז

הקדמה

היהדות החרדית היא חטיבת זרמים ביהדות האורתודוקסית המתאפיינת בהקפדה רבה יחסית על שמירת מצוות וקיום ההלכה, ובשמרנות מבחינת תרבותה ואורח חייה.

לפי דעה רווחת, מקור הכינוי "חרדים" בספר ישעיהו: "שִׁמְעוּ דְבַר-ה', הַחֲרָדִים אֶל-דְּבָרוֹ" (סו ה. (על אף שבמקורו משמש הביטוי כריבוי של "חרד", מקובל יותר הכינוי ליחיד "חרדי"). החרדיות נולדה במרכז ומזרח אירופה בעת החדשה, כתגובה לתהליכי המודרניזציה, התירבות והאמנציפציה שעברו על היהודים משלהי המאה ה-18, התפשטות ערכי תנועת ההשכלה ועלייתן של מגמת ההתערות מחד והתנועות הלאומיות היהודיות מאידך. הריכוזים החרדיים העיקריים הם במדינת ישראל, בארצות הברית ובפרט באזור ניו יורק וניו ג'רזי, בבלגיה ובבריטניה. לאחר מלחמת העולם השנייה התבססו השרידים שנותרו לפליטה סביב הרבנים, בעיקר בישראל ובארצות הברית. בישראל התבסס הציבור החרדי כמגזר המוגדר על ידי קיום מערכת חינוך נפרדת ועצמאית, בידוד יחסי משאר החברה, הימנעות של הנשים רוב הגברים מגיוס לצה"ל ועוד. לאחר השואה עודדה החברה החרדית את הגברים להקדיש את זמנם ללימוד תורה, מתוך ניסיון לשקם את עולם הישיבות שחרב. מגמה זו, שכונתה "חברת הלומדים", התעצמה ברביע האחרון של המאה ה-20. התפתחויות דומות אירעו בארצות הברית ובקהילות הקטנות יותר באירופה, אם כי היעדרם של העימות האידאולוגי החריף עם הציונות ושל המבנה הפוליטי-חברתי הסקטוריאלי של ישראל תרמו לפתיחות יחסית לעולם החיצון. "חברת הלומדים" נותרה שם בגדר תופעה מצומצמת ורוב הצעירים פנו לשוק התעסוקה לאחר הנישואי. במקביל התבססה גם החרדיות הספרדית כתנועה. אף כי תהליכי חילון ותירבות בהיקף גדול התרחשו בארצות המוצא של יהדות ארצות האסלאם, אלה נעדרו לרוב עוקץ אידאולוגי: ההתנגדות השמרנית להם הייתה מאופקת והרבנים שמרו בדרך כלל על קו מכיל. רק תחת הנסיבות במדינת ישראל החלה לצמוח חרדיות ספרדית ממוסדת.

הציבור החרדי לגווניו נהנה מהתעצמות ניכרת מאז שנות השבעים. זאת בשל עליית הרב-תרבותיות והסובלנות כלפיו – לאחר כמאתיים שנה שבהן דרשו מדינות קונפורמיות וטמיעה מצד מיעוטים, וכן בשל תנועת התשובה ההמונית. צמיחה ניכרת מתרחשת גם במדינת ישראל, אם כי לזו מתלווים המשבר הכלכלי של "חברת הלומדים" ובעיות נוספות.

אדיקות דתית - הציבור החרדי דוגל בשמירה על ההלכה "קלה כבחמורה". ככלל, הגישה ההלכתית החרדית, במיוחד בקרב האשכנזים, נוטה לכיוון מחמיר יותר. בהשקפת העולם החרדית ניתן תוקף מוחלט לאמונות היהודיות המסורתיות והרבניות: התורה, בכתב ושבעל פה, ניתנה לבני ישראל מאת ה' על ידי משה; כל מה שכתוב בתורה הוא אמת אבסולוטית; את התורה ניתן לפרש רק על בסיס התורה שבעל-פה, כפי שהועברה על ידי חז"ל והפוסקים המקובלים לאורך הדורות במסגרת התלמוד ושאר הספרות הרבנית. האמונה ב"ג העיקרים של הרמב"ם מהווה אבן יסוד בהשקפת עולם זו. החינוך החרדי משקיע את מירב זמנו בלימוד התורה ומצוותיה בשאיפה להוציא בוגרים יראי שמים.

בהשגחת הבד"ץ של ירושלים ועדה החרדית

הכשרות - בתחום הכשרות, החרדים מקפידים להשתמש רק במוצרים המאושרים על ידי גופי השגחה המקובלים עליהם, המנפיקים תעודות השגחה "למהדרין" שבהם בדרך כלל יש הקפדה על החומרות של כל העדות, ושהפיקוח בהן נחשב להדוק יותר מזה של הרבנויות המקומיות או הרבנות הראשית. ביחס למצוות השמיטה, לדוגמה, הציבור החרדי-אשכנזי נמנע מלהשתמש בהיתר המכירה. גישה זו הביאה את החרדים לעימותים עם גורמים מתונים יותר, כמו בפולמוס השמיטה ובאירועים אחרים.

ציות לגדולי הדור - אדמו"ר - בציבור החרדי מהווים "גדולי הדור" (או "גדולי ישראל"), שהם הרבנים והאדמו"רים הבולטים והמשפיעים ביותר, את הסמכות העליונה בכל הקשור לא רק בשאלות הלכתיות ספציפיות אלא גם בהתנהלות ציבורית שוטפת ואף ביחס להתנהלות הפרט. עקרון זה, שנטבע עם התגבשות החרדיות במזרח אירופה ובישראל, ידוע בשם דעת תורה, אף על פי שהציבור החרדי מורכב ממאות קהילות נפרדות שלכל אחת מהן מנהיגות משל עצמה, כאשר עומדות על הפרק סוגיות חשובות, אמורים "גדולי הדור" להכריע בהן. כך מועצת גדולי התורה והמזוהים עמה קובעים למגזר החרדי-אשכנזי שלהם, מועצת חכמי התורה וראשיה מכריעים עבור הציבור החרדי-ספרדי בישראל, וגופים אחרים (דוגמת" התאחדות הרבנים או בד"ץ העדה החרדית) (מחליטים לקהלם. החרדים מקפידים על כך שפסיקות ההלכה וההכרעות הציבוריות יהיו על טהרת הרבנים החרדים, דהיינו מבלי להישען כלל על דעת רבנים שאינם מזוהים ככאלו. בכלל זה, נבחרים שלוחי הציבור החרדי בכנסת על ידי הרבנים העומדים בראש מחנותיהם.

הסתגרות והתבדלות - החברה החרדית מאופיינת בהתבדלות מכוונת מהעולם החיצון, במטרה

לשמר עצמה מפני חדירת ערכים שאינם מקובלים עליה. הקהילות החרדיות מסתגרות ומתבדלות באמצעות דיור נבדל, הקמת מערכות חינוך ייחודיות לקהילה והימנעות מצריכת תקשורת ותרבות שאינן חרדיות. הדבר מתבטא בהטלת טאבו על צפייה בטלוויזיה. אישים בהנהגה החרדית גם מנסים למנוע מהבתים החרדים מלהתחבר לאינטרנט, ולהיחשף לעיתונים שאינם חרדיים, אך בשונה מההצלחה בטלוויזיה, הרי שבנוגע לשימוש באינטרנט השפעת השוללים נמוכה יותר וחרף מאמציהם כשליש עד מחצית מהחרדים נוהגים לגלוש באינטרנט, אם כי רבים מהם גולשים בעזרת תוכנות סינון כמו נתיב ורימון. כתחליף, משתמשים החרדים באמצעי תקשורת מגזריים. כמו כן

נעשה שימוש במודעות קיר פשקווילים וכרוזים על גבי מכונות וכן בקווי נייעס כדי להעביר ידיעות ופרסומים.

מרבית החרדים נמנעים מהשתתפות באירועים כמו טקסים לאומיים או חגיגות יום העצמאות. חלקם, בעיקר חסידים, מדברים ביניהם בשפת היידיש, מהם מטעמים פרקטיים ומהם מתוך מטרת התבדלות. אלו גם מקפידים להפריד בין עברית מודרנית ללשון הקודש. מרבית החרדים נמנעים מלימוד מקצועות אקדמיים באוניברסיטאות ובמכללות כלליות. אלה מביניהם הלומדים במכללות עושים זאת בעיקר במכללות או בתת-מוסדות המיועדים לחרדים. ההתבדלות מתבטאת גם באיסור על בנות לשרת בשירות לאומי וכל שכן בצבא, ובאי-גיוס בני הישיבות לצה"ל על בסיס עקרון" תורתו אומנותו."

חברת הלומדים-העמדת לימוד התורה כממלא
את מרבית תוכן חיי המעשה של הגברים נחשבת לסמל חרדי. מתוך יחס ערכי זה ללימוד התורה, ממעטים החרדים בלימודי חול במוסדות החרדיים המיועדים לגברים להוציא לימודי חשבון בסיסי ודקדוק. בזרמים החרדיים השונים אין אחדות דעים בדבר האיזון הנכון בין תורה ועבודה. בעשורים האחרונים גברה ההשקפה כי לימוד התורה הוא תפקידו העיקרי

של היהודי, אף במחיר חיי דחק. החרדים הדוגלים בהשקפה זו משתדלים (במידת האפשר) למלא את יומם בלימוד תורה, ורבים מהם אינם עוסקים במשלח יד כלשהו, כאשר בדרך כלל נשותיהם עובדות ומפרנסות את הבית. בחברה החרדית בישראל, ובמיוחד בציבור הליטאי, מקובל שהגבר החרדי לומד בכולל ואינו עובד במרבית חייו, והאישה נושאת בעול פרנסת המשפחה באמצעות עבודה בביתה ומחוצה לו. בישראל 61% מהנשים החרדיות עובדות לעומת 52% בלבד מהגברים החרדיים. תופעות אלו של בעל לומד ואשה עובדת נפוצות יותר בציבור הליטאי. בציבור החסידי ישנו מספר גדול יותר של גברים העובדים לפרנסתם.

בחברה החרדית שמוצאה מאירופה, הנוהג המקובל עד שנות ה-50 של המאה ה-20 היה שרוב הנערים לומדים מקצוע שיפרנס אותם, רק בראשית שנות ה-50 החל התהליך של יצירת "חברת לומדים" לצבור תאוצה בכל החברה החרדית, תחת הנהגתו של החזון איש. ההשקפה המעדיפה באופן מובהק את לימוד התורה על פני העבודה, התחזקה בעיקר בארץ, לאחר השואה, מתוך תפיסה שלאחר חורבן עולם התורה באירופה יש לשקם אותו אף במחיר הפרת האיזון בין תורה לעבודה. בעבר, רוב החרדים ואפילו רבנים חשובים עסקו לפרנסתם בעסקים קטנים, כגון קמעונאות ומסחר. התמיכה הסוציאלית ממשלתית לישיבות ולכוללים תרמה רבות להתחזקות מגמה זו. לעומת החרדים החיים במדינת ישראל, החרדים החיים בחוץ לארץ נוטים יותר להשתתף בשוק העבודה.

בסוף שנות ה-90 החלו להישמע יותר ויותר קולות בתוך המגזר החרדי שקראו ליציאה לעבודה וללימוד מקצועות מודרניים.

תעסוקת הנשים - שיעור התעסוקה של נשים חרדיות בישראל ב-2013 היה גבוה באופן משמעותי משיעור התעסוקה של גברים חרדים (70% מול 56%), זאת בשל מנגנון "חברת הלומדים" שלפיו הגברים מקדישים את חייהם ללימוד תורה והנשים הופכות להיות במקרים רבים המפרנסות העיקריות של המשפחה.

השכלתן של רוב הנשים החרדיות מבוססת על תעודות שהם מקבלות בתום לימודיהן בסמינר בשנים י"ג-י"ד, והן בעיקר תעודות הוראה, תעודות הכשרה מקצועית והנדסאיות (במקצועות גרפיקה, ראיית חשבון, הנדסת תוכנה, אדריכלות ועיצוב פנים, יעוץ מס ועוד). רוב בוגרות התיכונים החרדים אינן בעלות תעודת בגרות. תחום הלימוד הנפוץ ביותר לנשים חרדיות בישראל הוא הוראה בבתי ספר ובגני ילדים של הקהילה החרדית. בשנים האחרונות, בשל היעדר משרות הוראה לכל הבוגרות, נוספו תחומי עבודה חדשים בהם עוסקות הנשים החרדיות, כמו טלמרקטינג, גרפיקה, הנהלת חשבונות, עבודה סוציאלית, מזכירות ותכנות מחשבים. דוגמה לכך ניתן לראות במודיעין עלית שבו הוקם מתחם תעסוקתי המיועד לנשים חרדיות בלבד ובו חברות היי-טק שונות.

לצד תרומתן המכרעת של הנשים החרדיות לקיום חברת הלומדים, יציאת האישה החרדית לעבודה והשכלתה גרמו בפועל לשינוי מבנה המשפחה השמרנית. כעת, כשהגבר עסוק רוב יומו בלימוד תורה, הפכה האישה למשכילה יותר ולמפרנסת העיקרית. בעבר, למדו כל בנות הסמינרים של בית יעקב חינוך. בעקבות רוויה בתחום זה הוכנסו מקצועות אחרים. כגון אדריכלות, עיצוב פנים, היי-טק, ראיית חשבון, יעוץ מס, וכד'. שינויים אלו והאיום על מבנה המשפחה המסורתית היו לצנינים בעיני חלק מהרבנים. בכנס שנערך ב-2015 עבור מנהלי סמינרים, יצאו רבנים בהוראה כי המוסדות החרדים לא יכירו בתארים אקדמאיים. הרב נתן זוכובסקי, ראש ישיבת גאון יעקב, אמר: "איך הוא (הבעל) יכול להיות בעל דעה כשהיא מביאה את הדברים הגדולים (המשכורת). אם היא מתחילה להביא משכורות גבוהות ומוגזמות בגלל המכללות שהיא למדה ובגלל ההשתלמויות שיש לה - זה סכנה לכל מבנה הבית". הרב דוד כהן, ראש ישיבת חברון, אמר כי אישה שמפתחת קריירה "זה הרס גדול", מאחר שהיא עלולה לזלזל בבעלה, שמקדיש את חייו ללימוד התורה.

מבנה המשפחה, צניעות והפרדה מגדרית - אחד מהערכים המרכזיים בחברה החרדית הוא הצניעות, אשר לרוב מתייחסת ליחסי גברים ונשים, תוך מטרה למנוע יחסים אפשריים האסורים על פי ההלכה. החברה החרדית שומרת על הפרדה מגדרית מחמירה, הכוללת הימנעות מיחסים חברתיים בין גברים ונשים שאינם בני זוג או משפחה. התפיסה החרדית גורסת כי אין אפוטרופוס לעריות, "כלומר: בתחום היחסים שבין גברים

ונשים מוטב לנקוט בגישה מחמירה יותר מאשר להגיע לידי ניסיון. הפרדה מגדרית מוחלטת קיימת במוסדות החינוך החל מגיל הגן, בדרך כלל מגיל 3. הפרדה זו נשמרת גם באירועים על ידי מחיצות המפרידות בין הגברים לנשים, וביתר שאת בבתי הכנסת. ניסיונות מצד גורמים מסחריים לערוך מופעים המיועדים לקהל החרדי, כאשר באולם עצמו נשמרת הפרדה מגדרית, נאסרו על ידי רובם המכריע של הרבנים בישראל ובחו"ל, מחשש שסביב האולם תיווצר התגודדות שתיצור התחככות

חברתית בין צעירים וצעירות. כך גם נדיר שנשים ירצו או יופיעו לפני גברים.

החרדים מקפידים על לבוש צנוע, במיוחד בקרב הנשים. הפרשנות החרדית רואה את מקומה של האישה קודם כל בבית ובחינוך הילדים ואת עבודת הנשים מחוץ לבית כיום כאילוץ ולא כתופעה חיובית כשלעצמה. פעמים רבות מסתמכים על הפסוק "כָּל כְּבוֹדָה בַּת מֶלֶךְ פְּנִימָה". נשים בחברה החרדית לא נושאות

בתפקידים ציבוריים כמו בפוליטיקה ותפקידי ניהול ציבוריים, למעט במוסדות חינוך לבנות. מרביתן נמנעות מללמוד נהיגה בשל גדר צניעות, תמונות של נשים לא מוצגות בציבור וברוב אמצעי התקשורת החרדים. זוגות נשואים נמנעים מלהפגין חיבה בפומבי בנוכחות אנשים זרים. עובדה זו נכונה במיוחד בקרב הציבור החסידי. חסידות גור נחשבת למחמירה ביותר בהקפדה זו, ושם בעל ואישה אינם אמורים להיראות כזוג בציבור והם נמנעים מללכת יחד ברחוב.

לשאר

משפחות מרובות ילדים - ממוצע הריבוי
הטבעי באוכלוסייה החרדית גבוה יחסית
האוכלוסייה, מתוך תפיסה אידאולוגית
דתית הרואה בהבאת ילדים לעולם מצווה
חשובה" פרו ורבו."

לבוש חרדי - רוב החרדים אימצו ביגוד

אירופי מודרני: חליפות קצרות, חולצות לבנות מכופתרות, כובעים ומכנס רגיל. אף כי ישנה
הקפדה על לבוש בשחור ולבן ומראה שמרני יחסית, המזכיר את המחצית הראשונה של המאה
ה-20 (לצד פריטים הנדרשים הלכתית כמו כיפות וכיסוי ראש לנשים).

חלק, בעיקר אצל החסידים, משמרים את הלבוש היהודי-אשכנזי כפי שנהגו באירופה שנים
רבות, עם פריטים כמו מעיל עליון ארוך לגברים. בקרב החסידיות, הביגוד הוא מושא לתשומת
לב רבה ומשקף את מנהגיהן ומקורותיהן הגאוגרפיים. פריטים מסוימים (כמו מכנסיים התחובים
לתוך הגרביים בקרב אנשי חסידות גור מעידים על השתייכותם של הנושאים אותן).

נשים נשואות מקפידות על כיסוי ראש. בקרב ליטאים וכן חסידיות כמו חב"ד, גור ועוד, מקובל
לחבוש פאה נכרית ללא כיסוי נוסף. בחלק מהחוגים האחרים, בעיקר חסידיים, חובשות נשים
מטפחת או כובע, לרוב מעל פאה. בחלק מהקהילות, בעיקר חסידיות הונגריות, מגלחות הנשים
את שיער ראשן אחר החתונה. בקרב חרדים ספרדים יש התנגדות חזקה לפיאות, בין היתר בשל
פסיקת הרב עובדיה יוסף נגדן, משום שהן דומות לשיער טבעי. נשות מגזר זה חובשות כובעים
או מטפחות.

במהלך התקופות השונות עבר על הלבוש היהודי המקובל
תהפוכות רבות עקב גזירות לבוש שונות שנועדו להקשות
על היהודים לשמור על אורח חייהם הבדלני. לפיכך ישנם
שינויים רבים בין דפוסי הלבוש במגזר החרדי של החוגים
השונים לפי מוצאו הגאוגרפי של כל חוג.

היהדות החרדית תופסת את השמרנות בלבוש כחלק
מאידאל של התבדלות ושמירת מסורת. הגישה הזו אינה
מתמקדת בלבוש בלבד אלא מתבטאת בכל אלמנט תרבותי
ייחודי כמו לשון, ספרות, שמות פרטיים ועוד. בהקשר זה
התבטא החתם סופר במשחק מילים ידוע על המילים
בגמרא "חדש אסור מן התורה" המבטא התנגדות
עקרונית לכל חידוש ושינוי מנהגים.

עקרונות מנחים של הלבוש החרדי:

1. **צניעות** - אין דרך הצנועים להיות אדומים בלובשם וצבע השחור הוא דרך צניעות והכנעה. "כלומר, ישנו עניין בלבוש צנוע ומעודן המכסה את רוב חלקי הגוף כיוון שהוא מביע צניעות וענווה, דבר הנדרש מפני יראת שמים.
2. **כבוד ונקיון** – האדם העומד בפני אלוקים צריך להיות בבגדים מכובדים ונקיים. בנוסף, על תלמיד חכם יש שימת לב מיוחדת ללבושו שכן כתוב "כל תלמיד חכם שנמצא רבב על בגדו חייב מיתה". (שבת קי"ע ע"א)
3. **התבדלות מן הגויים** – מן הפסוק (ויקרא י"ח, ג') "ובחקתיהם לא תלכו", נדרש שעל עם ישראל להתבדל מן הגויים. המדרש מייחס את יציאת מצרים, בין השאר, לעובדה שבני ישראל לא שינו שמם ולבושם.
4. **אבלות** – סיבה נוספת ללבוש השחור היא אבלות על חורבן ירושלים. האוכלוסייה החרדית נחלקת לשלושה זרמים עיקריים: חסידים, ליטאים, ובני עדות המזרח. לבושם של הליטאים והספרדים אחיד במידה רבה בעוד שבזרם החסידי הלבוש משתנה על פי החצרות החסידיות השונות.

ניתן לחלק את הזרם החסידי לארבע קבוצות עיקריות מבחינת אופי לבושן:

- **חסידויות שמוצאן מפולין** - הגדולה שבחסידויות אלו היא גור. חסידויות פולניות נוספות אלכסנדר, אמשינוב, סוכטשוב, ראדזין, סטריקוב, ביאלא, ועוד.
- **חסידויות שמוצאן מהונגריה וגליציה** - על חסידויות אלו נמנות בין השאר מונקאץ, בעלזא, ויז'ניץ, מחנובקא ובאבוב.
- **חסידויות ירושלים** - חסידות דושינסקיא, חסידות שומרי אמונים, תולדות אהרון, תולדות אברהם יצחק, ופלגים שונים בברסלב.
- **חסידות חב"ד**

הגרטל היא חגורת בד רחבה. מקורה היא במנהג לענוד אזור, כלומר – חגורה כלשהי שתפריד בין פלג הגוף העליון והתחתון בשעת התפילה. בשבת וביום טוב נהוג לחגור את הגארטל כל היום משום קדושת הימים. על פי המשנה ברורה זוהי דרך חסידות. לעתים נקרא הגרטל אבנט, פריט לבוש מבגדי

הכהונה שהיו לובשים הכוהנים בזמן בית המקדש. יש הקושרים את הגארטל בפסוק (ישעיהו, י"א ה') "והיה צדק אזור מתניו והאמונה אזור חלציו", ולפיכך חוגרים בשעת התפילה חגורה דקה נוספת על גבי הגארטל. לחסידויות השונות ישנם מנהגים שונים לגבי צורת החגורה ועתות חגירתה.

רעקל-הינו מקטורן ארוך בצבע שחור, המגיע עד כ-10 ס"מ מתחת לברך. הרעקל הוא לבוש החול של רוב החסידים. בספרות היהודית המתארת את החיים בשטעטל (כמו בספרי שלום עליכם או ש"י עגנון) נזכר הרעקל בדרך כלל בשם קפוטה. המונח רעקל הינו צורת הקטנה של המילה הגרמנית 'Rock' שמשמעה מעיל ארוך.

צורת הסגירה של הרעקל שונה מאופן הסגירה הרגיל של מקטורן בימינו והיא נעשית כאשר צד ימין נמצא על צד שמאל. הטעם לכך הוא "בחוקותיהם לא תלכו", כלומר, רצון מכוון לשנות ממנהג הגויים. יש המוסיפים טעם קבלי: כיוון שבקבלה החסד מוקבל לימין והדין מוקבל לשמאל יש לסגור את הימין על השמאל ובכך להגביר את החסד.

סוגי הרעקלאך השונים נבדלים מבחינת מספר הכפתורים שבקדמתם (שניים, שלושה או שישה) וקיומו או העדרו של שסע מאחור.

הקאפטן הירושלמי הוא מעין חלוק מפוספס, שמקורו בלבוש שהיה נהוג בארץ ישראל בתקופה העות'מאנית ואף בתקופת המנדט

גלאטע בעקישע- הוא מעיל ארוך, עשוי מבד משי שחור וחלק, המגיע בדרך כלל עד כעשרה ס"מ מתחת לברך. חסידי רוב החצרות נוהגים ללבוש קאפטן בשבתות ובחגים, אדמו"רים ובני משפחותיהם עשויים ללבוש אותו גם בימות החול.

געבלימטע בעקישע- הוא מעיל ארוך ממשי, השונה מהגלאטע בעקישע (קאפטן) בכך שאין שסע מאחוריו, ושהוא עשוי ממשי פרחוני. הוא ידוע גם בשמות ז'יפיצע או חלאט. הוא משמש את החסידים הנשואים במהלך סעודת השבת ולתפילת המנחה שלאחריה. אדמו"רים ובני משפחותיהם לובשים בעקישע פרחוני שחור בכל ימות השבוע, ואילו בשבתות הם לובשים בעקישע פרחוני צבעוני.

קאפעלוש-כובע (או שטאף ביידיש, הוא כובע המשמש את רוב חסידויות פולין בימי החול. הוא בעל תיתורה עגולה וסימטרית, וחלקו העליון מעוגל.

סאמעט-ביידיש: כובע קטיפה או "ביבער הוט" ביידיש: כובע מפרוות בונים מחולק לשני סוגים הגבוה (הויעכער), והנמוך השטוח (פלאטשיגער). הכובע עשוי קטיפה מפרוות בונים או ארנבות ומגיע תמיד בצבע שחור. הסיבה לחבישת כובע קטיפה היא, על שם ראשי התיבות של המילה סמע"ט (כפי כתיבתה ביידיש) **סור מרע עשה טוב**.

שטריימל- הוא כובע פרווה רחב ונמוך. חובשים אותו חסידים בשבתות ובחגים. יש נואנסים שונים לגבי עיצוב השטריימל מבחינת גודלו וסוג הפרווה.

ספודיק- הוא כובע פרווה בדומה לשטריימל, אולם הוא גבוה יותר וצר יותר. חובשים אותו חסידי פולין, גור, אשג, מודז'יץ, סטריקוב ואלכסנדר בשבתות ובחגים. מקור שמו של הכובע הוא בפולנית.

קולפיק - הוא כובע פרווה דומה לשטריימל, אולם הוא גבוה ממנו ונפוח ממנו. צבעו חום. חובשים אותו אדמו"רים ובני משפחותיהם מחצרות גליציה והונגריה: באבוב, בעלז, מונקאץ' רוז'ין וויז'ניץ.

לבושם של היהודים הליטאים עד לסוף המאה ה-19 לא היה שונה בצורה משמעותית מלבושם של היהודים החסידיים. מי שהוביל לשינוי בצורת הלבוש היה ר' נתן צבי פינקל, יוצרה של שיטת סלובודקה הדוגלת בערך של גדלות האדם בתנועת המוסר. באותה תקופה היה מעמדם של בני הישיבות ירוד ביותר. ההתבוללות שהייתה אז בשיאה סחפה המונים ואילו בני הישיבה נתפסו כעניים, בטלנים ומוזנחים. מתוך רצון לשוות למעמד בני הישיבה ערך נוסף וכן להגביר את חשיבותם בעיני עצמם הורה ר' נתן צבי פינקל לתלמידיו להופיע בלבוש מודרני: תלמידי הישיבה נהגו ללכת בדומה ללבוש הסטודנטים באותה תקופה שכלל כובעים וחליפות. צורת לבוש זו עברה לכלל הציבור הליטאי.

מקטורן מודרני - הזרם הליטאי, הפתוח יותר לשינויים מאשר הזרם החסידי, החליף את הרעקל המזרח אירופי במקטורן מודרני בצבע כהה, וכך נוהג בעקבותיו גם הזרם הספרדי. פרט לליטאים ולספרדים לובשת את המקטורן המודרני גם קבוצה חסידית אחת, חסידות חב"ד) אבל בימי חול בלבד. למעשה מדובר בפריט לבוש שאינו מיוחד למגזר החרדי, ואכן ניתן למצוא צעירים ליטאים וספרדים, בעלי מודעות לאופנה, אשר רוכשים אותו בחנויות ביגוד "חילוניות" כגון זארה או פולגת לצד חנויות ביגוד בבעלות חרדית.

מגבעת הקנייטש - היא למעשה כובע פדורה שחור המתאפיין בקמט אחד מרכזי לכל אורכה של הכיפה. בקדמתה של כיפת הכובע (במקום אחיזת הכובע) ישנם גם עוד שני קמטים קטנים יותר. הכובע מיוצר כאשר כל התיתורה המקיפה אותו מוטה כלפי מעלה בדומה לקאפעלוש. לרוב בעת הלבישה מקפלים את חלקה הקדמי של התיתורה כלפי מטה ומכאן נובע שמו של הכובע קנייטש שמשמעותו ביידיש קמט קטן.

פראק - הינו לבוש הדומה לרעקל, מעיל ארוך שחור המגיע עד הברך. בשונה מהרעקל יש לו שסע ארוך מאחור ושני כפתורים בתחילת השסע. לובשים אותו בימות החול נכבדי הליטאים, כגון ראשי ישיבות, ר"מים, רבנים חשובים ועסקני ציבור. בחוגים מסוימים מקובל שחתן ביום חתונתו לובש פראק, ובשנים האחרונות החל להיות גם חלק מלבושם של הגברים החרדים הנשואים בחגים ובאירועים חגיגיים.

כובע הומבורג - דומה מאוד לכובע הקאפעלוש, אלא שיש קמט במרכזו. להבדיל מהקנייטש, התיתורה שלו עגולה וקצוותיה מעוגלות כלפי מעלה לכל היקפה. חובשים אותו נכבדי הציבור הליטאי והספרדי. שמו מגיע משם העיר הומבורג, שבה יוצר כובע זה.

אברקיים - מכנסי חצי (מכונים בעברית לעתים גם "אברקיים") הם מכנסיים המסתיימים מתחת לברך, ואת יתרת הרגל מכסים גרביים. אלו היו המכנסיים המקובלים לגברים באירופה במאות ה-19 וה-20. במגזר החרדי מקובלים מכנסי חצי בזרם החסידי, עם גרביים שחורים בימי חול וגרביים לבנים בשבת. בחסידויות שונות הצטמצם השימוש במכנסי חצי בימות השבוע לטובת מכנסיים ארוכים מודרניים. אולם רוב ניכר של אנשי חסידויות הונגריה וגליציה כגון; סטמאר, ויז'ניץ, צאנז, באבוב ואחרות, לובשים מכנסי חצי עם גרביים לבנים בשבתות וחגים בחסידות בעלזא גורבים גרביים שחורים גם בשבתות, אולם בחגים גם שם נהוג לגרוב גרביים לבנים עם מכנסי חצי. בחסידות תולדות אהרן לבוש מכנסי החצי הינו חובה מגיל בר המצוה ומהווה חלק מתקנות הלבוש של החסידות.

אדמו"רי סטמאר, נדבורנא, בעלזא, באבוב ואחרים נוהגים ללכת עם מכנסי חצי וגרביים לבנים גם בימות השבוע.

הויזען אין די זאקען - "מכנסיים בגרביים" הוא כינוי לאופן המיוחד שבו חסידי גור לובשים מכנסייהם הארוכים: קצוות המכנס מוכנסים לתוך הגרב באזור הקרסול, באופן שנוצר קיפול - המזכיר קיפול של מכנס צבאי - כ-15 ס"מ מעל הנעל. שיטה זו מכונה לעתים "גרבי קוזאקים", מאחר שהסיבה ממנה נובעת שיטת לבוש זו, היא פשרה של חסידי האדמו"ר בעל "חידושי הרי"ם" מגור עם ממשלת פולין בתקופת "גזירת הלבוש", להסיר את מכנסי החצי והשטריימל לטובת לבוש הקוזאקים שהיה מורכב מספאדיק "גרבי קוזאקים" זקן, כשאת פיאותיהם החלו הם להסתיר מתחת לכיפה.

סירטוק - דומה במאפייניו לפראק, אולם בעוד הפראק מגיע עד הברך, הסירטוק ארוך יותר. הוא משמש את חסידי חב"ד הנשואים בשבתות ובחגים.

כיפה - למרות שחבישת הכיפה אינה חובה לדעת רוב הפוסקים, הפוסקים הראשונים ציוו על חבישת כיפה בעת תפילה או שהייה בבית הכנסת ואילו הפוסקים האחרונים החמירו, וקבעו כי אין ללכת יותר מארבע אמות ללא כיפה. יש מהם שקבעו כי יהודי שמתהלך ללא כיפה לראשו עובר על האיסור של "בחוקותיהם (=של הגויים) לא תלכו", מכיוון שכיום דרך היהודים לחבוש כיפה לראשם ואילו הגויים הולכים בגילוי הראש. חרדים חובשים על פי רוב כיפה שחורה. חסידי גור חובשים כיפת בד קמורה וגבוהה יותר מהכיפה הרגילה.

חסידי ברסלב, וכן חלק מהחסידים הנמנים עם החצרות הירושלמיות, חובשים כיפה לבנה שבמרכזה פונפון. יש תת-קבוצות שחובשים כיפות שעליהן כיתוב מסוים. חסידי ברסלב מפלג הננחים חובשים כיפות שעליהן הכיתוב "נ-נח-נחמ-נחמן מאומן", ואנשי הפלג המשיחיסטי בחב"ד חובשים כיפה שעליה כתוב "יחי אדוננו מורנו ורבינו מלך המשיח לעולם ועד". כמן כן, ילדים מכל גוני הציבור החרדי חובשים כיפה עם כיתוב, ציור או דוגמה רקומה.

נעליים: חלק מהחסידיים מקפידים לנעול נעליים שטוחות, ללא שרוכים. ייתכן שהסיבה לכך הוא הרצון למנוע חשש טומאה. אדמו"ר ויז'ניץ (וכן חלק מחסידי סקווירא) נועלים מגפיים.

שיער הראש והפיאות: בקרב ליטאים מקובל להסתפר קצר, ולהסתיר את הפיאות מאחורי האוזן. בכך הם נבדלים מהחסידיים, המקפידים לגלח את שיער הקרקפת, ורובם נותנים לפיאותיהם להשתלשל בחופשיות לצידי הראש.

עניבה: להבדיל מליטאים וספרדים, רוב החסידיים אינם נוהגים לענוב עניבה (למעט הרבי מליובאוויטש, אדמו"ר בית רוז'ין, האדמו"ר מקארלין וחלק מחסידיו).

ארגוני התנדבות וגמ"חים - המגזר החרדי הוא העני ביותר במדינת ישראל, ויש בו הסתמכות רבה על ארגוני צדקה וגמ"חים. ריבוי הארגונים ההתנדבותיים הוא מאפיין בולט בתרבות החרדית, והם מהווים מעין "ביטוח לאומי" פנימי של החברה החרדית, ומקלים על העוני ועל תנאי המחיה של המגזר. שיעור המתנדבים בחברה החרדית גבוה מאשר כלל האוכלוסייה.

כמה מהארגונים ההומניטריים שנוסדו בחברה החרדית מעניקים עזרה לכלל הציבור בישראל. מפורסמים במיוחד הארגונים זק"א, הצלה, יד שרה, עזרה למרפא ועזר מציון.

יחס החרדים לציונות - חלק ניכר מראשי היהדות החרדית התנגדו לציונות מראשיתה, בשל

חששם מהתפישה החילונית שעליה התבססו מנהיגי הציונות. רבים סברו כי הקמת מדינה מהווה התגרות ומרידה באומות העולם, וחלק כי היא נחשבת גם לדחיקת הקץ (ניסיון להביא את הגאולה באמצעות פעולה אנושית). ממשיכי הקו הזה, כמו חסידויות סאטמר והעדה החרדית, מתנגדים עד היום לקיום מדינת ישראל. חוגים חרדיים רבים התנגדו להקמת מדינה בעלת צביון חילוני בטענה שיש בכך משום חילול

השם ומחשש להשפעה רעה על כלל הציבור היהודי. עם זאת, לאחר קום המדינה מיתנה אגודת ישראל את השקפתה והיא פועלת להשגת מטרותיה מתוך המערכת הפוליטית של מדינת ישראל. נציג מטעמה, הרב יצחק מאיר לוין, חתם על מגילת

העצמאות וכיהן כשר הסעד בממשלה. פועלי אגודת ישראל (פא"י) נחשבה מתונה יותר ואנשיה השתתפו באופן פעיל בבניין הארץ, בהקמת יישובים וקיבוצים, ואף בשירות צבאי מקוצר.

מצב החרדים בישראל השתנה מהותית מאז המהפך בשנת 1977 ועליית הליכוד לשלטון, בהנהגת מנחם בגין. בגין הרבה ברטוריקה דתית, צירף את אגודת ישראל לממשלתו והגדיל את התקציבים שהופנו לחרדים. קצבת הבטחת הכנסה ניתנה גם לאברכים שלא מיצו כושר עבודה. בנוסף, שיטת קצבאות הילדים השתנתה ב-1975 על ידי ועדת בן-שחר ואלו ניתנו גם לאנשים לא-עובדים. שינוי מהותי בפניה של החברה החרדית בישראל התרחש כאשר ב-1982, בתמיכתו של מנהיג הפלג הליטאי דאז הרב אלעזר מנחם מן שך, הוקמה מפלגת ש"ס החרדית-ספרדית, שחלק ניכר מכוחה בא מחוץ למחנה החרדי, מהציבור המסורתי-מזרחי. השנים שבאו אחר כך מתאפיינים בקרע הולך ומעמיק בין חרדים לבין חילונים. עקב הגידול באוכלוסייה החרדית ובהשפעתה הפוליטית. בנוסף לנושאי הדת והמדינה השנויים תדיר במחלוקת – כגון נישואים אזרחיים, גיור, שמירת השבת במרחב הציבורי, מכירת בשר חזיר וכדומה – עולים גם נושא התקציבים המיוחדים לחרדים ונושא גיוס בני הישיבות לשירות צבאי או לאומי שוב ושוב על הפרק. בישראל מרבית חרדים מהפלגים הקיצוניים (כגון העדה החרדית) לצאת ולהפגין נגד מה שנתפס בעיניהם כחילול קדשי הדת, כמו למשל חילולי שבת וחילול קברים. סיעת מפלגת בני תורה החדשה, שסירבה לקבל את מרות הרב שטיינמן, מפגינה פעמים רבות על רקע מעצר של אנשיה, המסרבים להתייצב בלשכות הגיוס לצורך דחיית שירותם. אירועי הפרת סדר ציבורי נדירים יותר בעולם, ומוגבלים לרוב לעימותים בין פלגים חרדיים. חסידי סאטמר ונטורי קרתא מקיימים מחאות נגד פוליטיקאים ישראלים המבקרים בחו"ל או נגד נציגויות ישראל.

תורתו אומנותו, גיוס בני ישיבות - בישראל, רובם הגדול של הגברים החרדים אינם מתגייסים לצה"ל, כחלק מהסדר תורתו אומנותו. אי גיוס תלמידי הישיבות החל לאחר הסדר זמני שנהג במהלך מלחמת העצמאות. לאחר קום המדינה אפשר דוד בן-גוריון את דחיית הגיוס לתלמידי ישיבות, שהיו אז מיעוט מבוטל מבני גיל הגיוס. את ההימנעות מהשירות הצבאי מנמקים חרדים במספר נימוקים, בהם האתגרים ההלכתיים בסביבה הצבאית (כגון כשרות וצניעות) הצורך בהמשך לימוד התורה, וראיית בני הישיבות כמעין "חיל רוחני" שהוא המגן על עם ישראל מאויביו. הליטאים מתנגדים לגיוס גם בגיל מבוגר יותר, מתוך תפיסה שלפיה מי שיכול, עליו להקדיש את מרצו ללימוד תורה. הימנעותם של החרדים מגיוס לצה"ל עוררה לא-פעם פולמוס וביקורת בציבור הרחב וניסיונות לשינויי חקיקה.

בסוף שנות ה-90, עם הגידול במספר החרדים הצעירים בכל מחזור גיוס, החל צה"ל לפתח מסגרות צבאיות המותאמות לחרדים, במטרה להגדיל את היקף המתגייסים. הראשונה שבהן היה הנח"ל החרדי, שבהמשך נהפך לגדוד חי"ר בשם נצח יהודה בחטיבת כפיר. נוסף עליו הוקמו מסגרות שח"ר (שירות חרדים) המותאמות לקליטת צעירים חרדים לשירות מקצועי בחיל האוויר, חיל הים, חיל המודיעין ופיקוד העורף. במחצית 2011 נפתחה מסגרת שח"ר-שח"מ גם

באגף התנועה של משטרת ישראל. במסגרות אלו אין בנות, האוכל המוגש בהן כשר למהדרין וישנה התחשבות רבה בצרכים הדתיים השונים, כגון זמני התפילה ושמירת שבת. מחזורי הגיוס גדלים והולכים.

חינוך חרדי - הלימודים במוסדות החרדיים מתמקדים בעיקר בחינוך לשמירת המצוות ו"רוח התורה", כאשר מטרת החינוך לבנים היא יצירת "תלמיד חכם וירא שמים המקפיד על שמירת המצוות קלה כחמורה וקובע עתים לתורה". רוב שעות הלימוד מוקדשות ללימוד תורה. במסגרת תפיסה זו הוקמו מוסדות מיוחדים שאינם מסונפים למערכת החינוך הממלכתית הכללית כמו "החינוך העצמאי", "אל המעין" ועוד. רובתלמודי התורה ("חדרים") הם מוסדות פטור שבהם לומדים ברוב שעות היום לימודי קודש בלבד.

תוכניות הלימודים בתלמודי התורה ובישיבות נקבעות באופן עצמאי על ידי הצוות החינוכי של המוסד בהתאם לזרם שאליו הוא משתייך. בבתי הספר היסודיים במגזר החרדי לומדים גם "לימודי חול", "בעניין זה יש הבדל בין תלמודי תורה בהם מסתפקים בלימודי חול מינימליים (רמה קלה של לשון עברית, אלגברה בסיסית, ולעתים גם מעט גאוגרפיה ותולדות עם ישראל), לבין בתי ספר של החינוך העצמאי שבהם יש מסגרת רחבה יותר של לימודי חול.

מסלול הלימודים החרדי לבנים הינו: תלמוד תורה) גיל 3-13, (ישיבה קטנה) גיל 14-17, (ישיבה גדולה (גיל 17 ועד לנישואים). על פי הסדר דחיית הגיוס של תורתו אומנותו, זכאים הלומדים בישיבה גדולה לדחיית גיוס. אחרי סיום הלימודים בישיבה נרשמים הרבה מהנשואים ("אברכים") לכוללים, שמעמדם זהה לישיבות לעניין דחיית הגיוס. חלק משמעותי מהאברכים ממשיכים בלימודים התורניים עד זקנה, אך ישנם אברכים המסיימים את הכוללים, מתגייסים לשירות (לרוב מקוצר) בצה"ל ולאחריו משתלבים בשוק העבודה.

בבתי הספר לבנות מלמדים את כל מקצועות החול, אך ברוב התיכונים החרדים הבנות ניגשות למבחן חוץ, ולא לבגרויות, שבהן הרמה במתמטיקה ובאנגלית נמוכה מהמקובל בבגרויות. בנושא זה קיימת מגמה של שינוי. במרבית הסמינרים ממשיכות התלמידות ללימודי "ג-י"ד, במהלכן הן לומדות לימודי תעודה במקצועות כמו הוראה, הנדסת תוכנה או ראיית חשבון.

תלמוד תורה - עקב השאיפה של החברה החרדית להשקעה מקסימלית בלימוד התורה והרצון בניתוק מוחלט מהחינוך הממלכתי המונהג בבתי הספר הממלכתיים, הקימו החרדים מוסדות חינוך פרטיים, הנקראים "תלמודי תורה" או "חדר" המיועדים לגיל 3 עד 13. שיטת הלימוד המונהגת במוסדות אלה מתאפיינת בשימת דגש על לימודי קודש הכוללים בעיקר לימוד גמרא ומיעוט מקצועות חול. ברוב תלמודי התורה הלימודים נמשכים עד שעות הערב. ילדים מגיל

8 ומעלה מסיימים, לרוב, בשעה שלוש, כשבכיתות הגבוהות הלימודים מסתיימים בשש. ילדים רבים הולכים לאחר גמר יום הלימודים ל "מתמידים" מסגרת לימודים חיצונית המיועדת לחזרה על לימודי הקודש שלא במסגרת בתי הספר. בתלמודי תורה של החינוך העצמאי (כיתות א'-ח') מלמדים בתוכנית לימודים דומה לזו של הבנות בבתי הספר של החינוך העצמאי.

בית יעקב, סמינר בית יעקב - כמו אצל הבנים, גם אצל הבנות היה הצורך בהקמת רשת

חינוך לבנות שתהווה יחידה נפרדת מהחינוך הממלכתי. בין היתר כדי לחנך את הבנות לצניעות, וכדי לפקח על הלימודים הכלליים שיתאימו לרוח ההלכה. כדי לענות על דרישות אלו, הוקמה בקרקוב שבפולין במחצית הראשונה של המאה ה-20, ביוזמת שרה שנירר, רשת 'בית יעקב' לחינוך בנות, שהתפתחה במהירות ומונה כיום מאות בתי ספר לבנות ברחבי העולם. כיום בישראל, חלק מתלמודי התורה של רשת החינוך העצמאי מכונים "בית יעקב לבנים."

הישיבות - לאורך הדורות הישיבות היוו את המרכז הרוחני והקהילתי של היהודים בגולה. לאחר השואה, בה נחרבו רבות מהישיבות, הוקמו ישיבות מחדש בארץ ישראל, ורבים מהם נקראו בשמות הישיבות כפעם.^[37] בישיבות התלמידים משקיעים את כל יומם בלימודי קודש. הישיבות מתחלקות לשתי קטגוריות: "ישיבות קטנות", בהן לומדים נערים בגילאים 13-17, ו"ישיבות גדולות", החל מגיל 16 או 17. לאחר החתונה, רבים

מהתלמידים עוברים ללמוד ב"כולל אברכים" שלעיתים צמוד לישיבה הגדולה.

יום הלימודים בישיבה מתחיל מיד אחרי תפילת השחרית וארוחת הבוקר ומסתיים בסביבות אחת עשרה בלילה. בישיבות גדולות ובחלק מהישיבות הקטנות יש פנימיה המשרתת את מי שלומד רחוק מהבית. סך שעות הלימוד הממוצע הרשמי ביום הוא כ-99 שעות לימוד לא אקדמיות.

כולל הוא מוסד שנועד למסד את לימוד האברכים. האברכים הרשומים בכולל מתחייבים לעמוד בסדרי הלימוד המקובלים בו, כאשר ישנם מגוון כוללים שלכל אחד מהם מטרת לימוד וסדר לימוד שונים. האברכים בכולל מקבלים מלגות) בשנת 2014 היה הסכום הממוצע כ-1,600 1,800 שקלים (חדשים) מכספי תרומות, מתוכם כמה מאות שקלים מעבירה מדינת ישראל. על פי מנחם פרידמן חברת הלומדים התאפשרה על רקע חברת הרווחה המערבית המודרנית, המאפשרת למיעוט לקבל הבטחת הכנסה מינימלית המובטחת לכלל תושבי המדינה, ללא תלות בניצול כושר ההתפרנסות.

ליטאים-הזרם ה"ליטאי" התפתח מתוך ההתנגדות לחסידות. כשרבי חיים מוולוז'ין, תלמיד הגר"א, הקים ב-1802 את ישיבת וולוז'ין, הישיבה המודרנית הראשונה, הוא ייסד את מגדיר הזהות הליטאי: "עולם הישיבות". בקרב הזרם הליטאי התפתחה תנועת המוסר מייסודו של רבי ישראל מסלנט, הממוקדת בתיקון המידות, לצד הלמדנות. גישת החיים הליטאית מעודדת לימוד תורה במסירות, גם מתוך עוני, ואת האידיאל של "בן ישיבה". הלימוד בישיבות ובכוללים נסוב בעיקר על התלמוד הבבלי ופרשניו. התנ"ך כשלעצמו וכן קבלה או פילוסופיה יהודית כמעט שאינם נלמדים.

תנועת החסידות - זרם רחב נוסף הוא החסידי, הנחשב לזרם הגדול ביותר, אך הוא מתפלג לפלגים שונים. לכל אחת מן הקהילות החסידיות מנהיג - "אדמו"ר" (אדוננו מורנו ורבנו), תפקיד העובר לרוב ב"שושלות" משפחתיות קבועות של רבנים, שיטה שפחות אופיינית לחרדים הליטאים. קהילות חסידיות רבות מנהלות מוסדות חינוך וצדקה עצמאיים. בין החסידיות הגדולות והבולטות ניתן למנות את חסידות גור, ויז'ניץ, סאטמר ובעלז. בדרך כלל

נישאים בני החסידיות הגדולות לבנות אותה חסידות. שמות החסידיות הם בדרך כלל שמות של עיירות באירופה בהן היה גר בעבר אדמו"ר החסידות (או אחד מקודמיו) ושם היה מרכז פעילותה העיקרי.

חסידות גדולה נוספת היא חסידות חב"ד, שפחות מסתגרת מחסידיות אחרות ונחשבת בעיני רבים כזרם נפרד ולא כחלק מהזרם הכלל-חסידי. שלא כרוב החסידיות הדוגלות במגורים בשכונות חרדיות, חסידי חב"ד פזורים בכל רחבי הארץ והעולם, מרבים בפעילות הסברתית להנחלת ערכי יהדות לכלל האוכלוסייה היהודית בישראל ובעולם, ומפעילים לצורך כך בתי חב"ד.

חרדים ספרדים ניצניו של הזרם החרדי-ספרדי הופיעו החל מהמחצית הראשונה של המאה ה-20, במספר יוזמות מקומיות של רבנים ספרדים, אולם הוא התפתח לזרם של ממש רק בישראל לאחר קום המדינה.^[41] בישראל כמה פלגים של חרדים ספרדים, בני עדות המזרח. הפלג הגדול ביותר, מהווה את המשך דרכן של הישיבות הספרדיות הוותיקות של היישוב הישן בירושלים, ובראשן ישיבת פורת יוסף. בראשית שנות ה-80 החלו אנשי קבוצה זו לפתח לעצמם תשתית פוליטית על רקע תלונתם אודות אפליה פנים-חרדית, המתבטאת למשל ב"מכסות" מקסימום למספר התלמידים החרדים הספרדים במוסדות חינוך חרדים אשכנזיים. תחושת קיפוח זו הייתה מהסיבות העיקריות להקמת המסגרת החינוכית החרדית המזרחית הנפרדת של תנועת ש"ס, בראשותו של הרב עובדיה יוסף ושל מפעלי החינוך הגדולים שלה" מעיין החינוך התורני "ו"אל המעיין". "פלג נוסף, המכונה "מרביצי תורה ספרדים", הוא בעל זיקה גדולה לליטאים. אחד הפלגים הקטנים הוא העדה החרדית הספרדית שנוסדה על ידי הרב יעקב מוצפי, ושקרובה בדעותיה לעדה החרדית ולנטורי קרתא. אנשיה אינם משתתפים בבחירות לכנסת ומערכות החינוך שלהם אינן לוקחות תקציבים ממשלתיים. לעדה החרדית הספרדית בית-דין משלה, בה מכהן כאב"ד הרב אהרן עזריאל רחמים.

העדה החרדית ונטורי קרתא - העדה החרדית הוקמה עם הקמת הרבנות הראשית על ידי הרב יוסף חיים זוננפלד, כסניף הירושלמי של אגודת ישראל. בשנת תש"ד (1944) היא

עזבה את אגודת ישראל. רוב המשתייכים אליה הם צאצאי בני היישוב הישן. אנשי העדה החרדית מתייחדים בהתנגדותם החריפה לציננות ולמדינת ישראל. רובם נמנים עם חסידות סאטמר, חסידות תולדות אהרן, חסידות תולדות אברהם יצחק, חסידות דושינסקי, קהל חסידי ירושלים פורשי חסידות קרלין סטולין, משכנות הרועים, פלג "השול" בחסידות ברסלב ו"פרושים". בני העדה החרדית מסרבים

לקבל תקציבי חינוך מהמדינה, וחלק מהם אף מסרב לקבל את קצבאות המוסד לביטוח לאומי. הם אינם משתתפים בבחירות ויש בהם שגם משתדלים להימנע מתשלום מיסים. אנשי "נטורי קרתא" קיצוניים מהעדה החרדית. הם השתלטו על העדה החרדית בבחירות בשנת תש"ה אולם בהמשך נוצר פער בין שני המחנות. הם מונים מספר פלגים קטנים. קהילת "העדה החרדית" אינה גדולה ומונה לפי הערכות בין 7,000-9,000 משפחות, אך קולה נשמע היטב. קיצוניותם של אנשי העדה, וביותר של אנשי "נטורי קרתא", הביאה אותם לעימותים קשים עם פלגים מתונים יותר, כמו בעלז והזרם הליטאי. במיוחד עוררה את חמתם תמיכתו של הרב שטיינמן ביוזמת הנח"ל החרדי. רוב החרדים מתנערים בדרך כלל ממעשיהם של נטורי קרתא, ורואה בהם מיעוט קטן וקיצוני הגורם לנזק לציבור החרדי.

" **חרדים מודרניים** " - הם מי שעל פי השתייכותם החברתית נמנים עם הזרמים השונים שלעיל, ולצד זאת מבקשים להיות מעורים בחברה המודרנית יותר מהמקובל בקרב רוב החרדים. התערות זו כוללת את תחום התעסוקה והלימודים האקדמיים (תרמו לכך הקמת מכוני ההכשרה המקצועית החרדיים), השתלבות בשירותי הביטחון, ההצלה והסיוע, וצריכת תקשורת ותרבות לא-חרדית. חלק מהחרדים המודרניים מחנכים את ילדיהם במוסדות הכוללים בחינות בגרות, לבנות ולעתים אף לבנים.

חרדים לאומיים - בציונות הדתית ישנה קטגוריה של "חרד"לים" ראשי תיבות של חרדי לאומי. הם אינם מהווים חלק מהיהדות החרדית, אך קיימים ביניהם מספר מרכיבים משותפים. הדבר מתבטא בשאיפה לקיום כל המצוות, בשמרנות דתית והחשבת התורה כערך עליון,^[43] הפרדה מגדרית במוסדות החינוך, הימנעות מצפייה במחזות ובסרטים לא צנועים, והימנעות מגיוס נשים לצה"ל.

(נ.ב. רוב הטקסט הנ"ל נלקח מהאינטרנט עם עריכה ובזיקה שלי. חלק מהתמונות גם מהארכיון הפרטי שלי. מ.ק.)

סיורים בשכונות חרדיות בירושלים

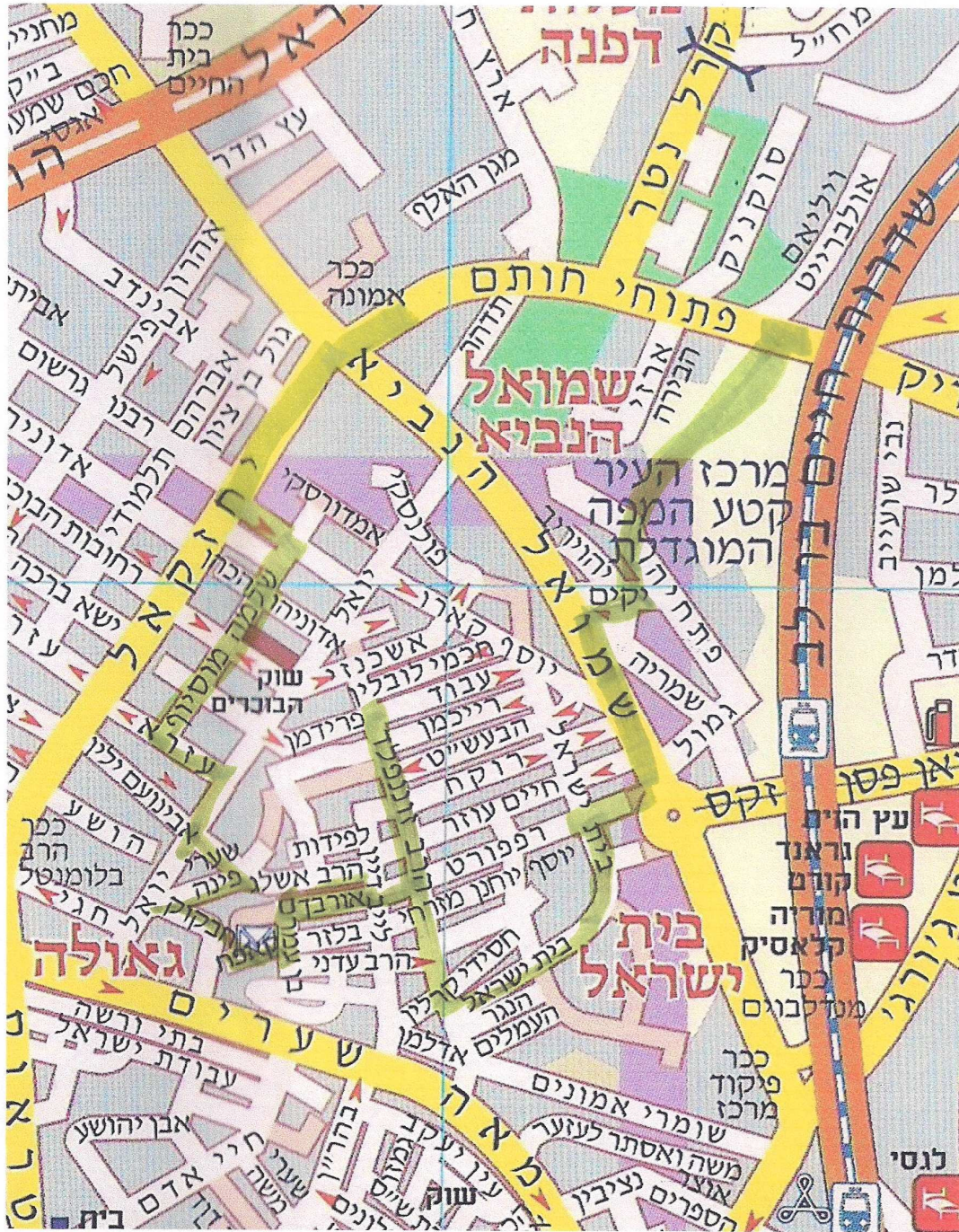
כוונת הסיור היא לתת ניסיון למודרכים להביט פנימה אל תוך חיי העולם החרדי "לפגוש את העולם החרדי". הסיור יאפשר דרך פגישה עם אורח חייהם האותנטית של קהל חרדי. בסיורים במפגשים ופעולות יתגלו למודרכים הערכים שמנחים את החברה החרדית ומאפיין את חייהם.

לייגט הארץ אנטשולדיגט! (שימו לב וסליחה!)

אנו מבקרים בשכונה לא שלנו כאורחים לא תמיד רצויים ובכן יש צורך למעט את הדברים שלא מקובלים על המארחים שלנו

1. לבוש מתאים: לגברים רצוי כובע או כיפה. לנשים: שרוולים ושמלות ארוכות.
 2. לא לצלם (זה לא ביקור בגן החיות)
 3. לדבר בשקט
-

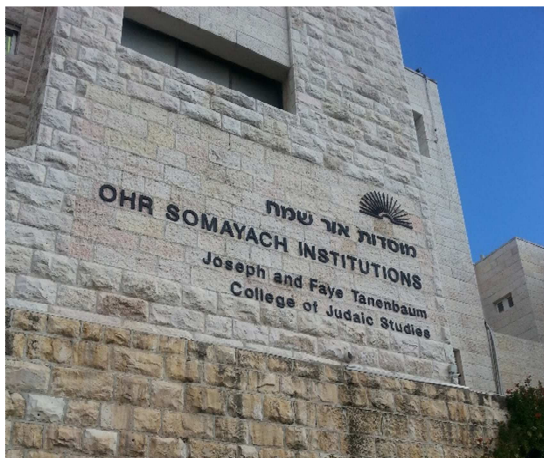
מסלול בנים

מארך סיור בנים

"תורה ועבודה וגמילות חסדים"

תחנה מספר 1

אנו נכנסים לישיבת אור שמח שרחוב שמעון הצדיק, לא רחוק מתחנת הרכבת הקלה שבאותו השם. קבלת פנים ע"י נציגות הישיבה. פתיחה ע"י המדריך. הפסקה. יש שרותים בישיבה.

ישיבת אור שמח היא ישיבה לחוזרים בתשובה שבסיסה בירושלים, עם סניפים במקומות רבים בעולם. הישיבה נקראת על שם ספרו של הרב מאיר שמחה הכהן מדווינסק.

כיום שוכנת הישיבה בשכונת מעלות דפנה. היא מיועדת לחוזרים בתשובה, עם רקע מועט או ללא רקע כלל ביהדות, רובם ממוצאי אנגלו-סקסי. לישיבה גם מחלקה ישראלית.

כמו כן, לישיבה סניפים במקומות רבים בעולם ובהם: ארצות הברית, קנדה, דרום אפריקה, בריטניה, אוסטרליה, אוקראינה ורוסיה.

לישיבה אתר אינטרנט נרחב, שהיה אחד הראשונים בתחום התורני.

בפברואר 2014 אישרה הוועדה המחוזית לתכנון ובנייה בירושלים הקמה של קמפוס בן 12 קומות (9 מעל הקרקע) אשר ישמש את מוסדות ישיבת אור שמח וכן עבור מחסני חירום עבור ארגוני החירום וההצלה בעיר, ביניהם זק"א.

תחנה מספר 2

רחוב שמעון הצדיק. שיחת מיקום. (מזרח שכונת שמעון הצדיק ושייח' ג'ראח, צפון מעלות דפנה, דרום ארזי הבירה)

שכונת שמעון הצדיק היא שכונה בצפון ירושלים הסמוכה למערת שמעון הצדיק ולשכונת נחלת שמעון. השכונה הוקמה בשנת 1890, ונעזבה במהלך מלחמת העצמאות. בראשית שנות האלפיים, לאחר מאבק משפטי ממושך, התיישבו באזור, שנמצא בשולי השכונה הערבית שייח' ג'ראח, תושבים יהודים.

מערת שמעון הצדיק וסביבותיה נרכשה על ידי" ועד העדה הספרדית בירושלים "ו" כנסת ישראל" בשנת 1875 בסמוך לה ממוקמת מערת הסנהדרין הקטנה. בשנת 1890 בנתה העדה הספרדית שישה בתים למעוטי יכולת, שנקראו בשם בתי הקדש שמעון הצדיק. עשרות משפחות יהודיות הקימו את בתיהן על השטח שנרכש, וערב מאורעות תרצ"ו (1936) חיו במקום מאות יהודים. עם פרוץ המאורעות ברחו היהודים מהאזור, אך שבו לשכונות אלו כעבור חודשים אחדים.

במלחמת העצמאות סבלו תושבי השכונה מהתקפות מצד שכונת שיח' ג'ראח. ב-7 בינואר 1948 נרצחו שלושה יהודים ואחרים נפצעו מיריות של הכנופיות הערביות. בתש"ח 1948 פקדו הבריטים על תושבי שכונות "שמעון הצדיק" ו"נחלת שמעון" לעזוב במהירות את בתיהם מתוך דאגה לחייהם. בד' בניסן (13 באפריל) נהרגו בשיירת הדסה 788 אנשי צוות בית החולים "הדסה", מטופלים, אנשי האוניברסיטה העברית ולוחמים ליד השכונה שפונתה. כוחות של פלמ"ח "הראל" שחשו לעזרתם נהדפו על ידי הבריטים. בחול המועד פסח כבש הפלמ"ח את שיח' ג'ראח ושטח השכונות היהודיות. הבריטים הכריחו אותם לסגת בנימוק שציר התחבורה העובר שם נחוץ להם. ונתנו את מילתם שיעדכנו לכשסיימו להעביר את גייסותיהם שם. אך בעוזבם עדכנו רק את הערבים שמיהרו והשתלטו על המקום, ושטח השכונה עבר לשליטה ירדנית.

בשנת 1954 הרשה הממונה הירדני על נכסי האויב, בשיתוף עם ארגון" אונר"א", לפליטים פלסטיניים, שלא יכלו עוד לשוב לרכושם שבישראל, להתיישב בשטח סמוך ולבנות לעצמם שני חדרים כל אחד בתנאי שכירות ל-33 שנה.

במלחמת ששת הימים נכבש האזור על ידי ישראל והשכונה סופחה למדינה והפכה לחלק משטחה המוניציפלי של ירושלים. הנכסים היהודים שלאחר מלחמת העצמאות היו בידי האפוטרופוס הכללי הירדני, עברו לידי האפוטרופוס הכללי הישראלי, בהתאם לחוק. בספטמבר 1972 שחרר האפוטרופוס הכללי הישראלי את הבעלות על הקרקע לבעליה, ועד העדה הספרדית בירושלים ו"כנסת ישראל". הנימוק המשפטי לכך היה, שבעלות ההקדשות נשארה בעינה כיוון שירדן לא הפקיעה את הקרקע אלא מינתה את "האפוטרופוס הכללי לנכסי אויב" לאחראי עליה!.

בשנת 1982 הגישו שני הוועדים תביעה למימוש בעלותם ב-17 דירות בנויות בשטח. במסגרת ההליך המשפטי הגיעו הצדדים להסכם, שקיבל תוקף של פסק דין, על פיו מכירים התושבים הערבים בבעלות של הוועדים היהודים על המקום ובמקביל תוענק לדיירים מעמד של "תושב מוגן", לפיו מחובתם לשלם דמי שכירות לוועדים ולתחזק את הנכס באופן נאות. בשנת 1993

הגישו הוועדים תביעה לפינוי התושבים מהדירות, בטענה שהם איבדו מעמד "תושב מוגן" בגלל שלא שילמו דמי שכירות וחלקם אף לא תחזקו את הנכסים כראוי וביצעו שינוי במבנה ללא היתר.

בשנת 1997 הגיש פלסטיני בשם חג'ואזי תביעת בעלות על חלק מהבניין אך בית המשפט דחה את תביעתו. חג'ואזי ערער לבית המשפט העליון וערעורו נדחה. במקביל, תביעות של חלק מהתושבים הפלסטינים לבטל את ההסכם מ-1982, נדחו בבית המשפט שקבע שלהסכם יש תוקף מחייב. בעקבות כך, פינה בשנת 1998 כוח של שוטרים את הדיירים הערבים מהשכונה, ונכנסו דיירים יהודיים. הדבר עורר מחאה בעולם. בשנת 2009 בעקבות כניסת משפחות יהודיות נוספות לבתים בשכונה החל גל הפגנות של עשרות פעילי שמאל ישראלים ופלסטינים שמחו על פינוי המשפחות הערביות.

שמעון הצדיק היה אחרון אנשי כנסת הגדולה, כהן גדול במשך ארבעים שנה ומנהיג העם בדור שלאחר עזרא. בגמרא מסופר על מעשה בו הציל את עם ישראל ממות: יום שבקשו כותיים את בית אלהינו מאלכסנדרוס מוקדון להחריבו ונתנו להם. באו והודיעו את שמעון הצדיק. מה עשה? לבש בגדי כהונה, ונתעטף בבגדי כהונה, ומיקירי ישראל עמו, ואבוקות של אור בידיהן, וכל הלילה הללו הולכים מצד זה והללו הולכים מצד זה עד שעלה עמוד השחר. כיון שעלה עמוד השחר אמר להם: מי הללו? אמרו לו: יהודים שמרדו בך. כיון שהגיע לאנטיפטרס זרחה חמה, ופגעו זה בזה. כיון שראה לשמעון הצדיק, ירד ממרכבתו והשתחוה לפניו. אמרו לו: מלך גדול כמותך ישתחוה ליהודי זה? אמר להם: דמות דיוקנו של זה מנצחת לפני בבית מלחמתי. - אמר להם: למה באתם? - אמרו: אפשר בית שמתפללים בו עליך ועל מלכותך שלא תחרב יתעוך גויים להחריבו? - אמר להם: מי הללו? - אמרו לו: כותיים הללו שעומדים לפניך. - אמר להם: הרי הם מסורים בידיכם. מיד נקבום בעקביהם ותלאום בזנבי סוסיהם, והיו מגררין אותן על הקוצים ועל הברקנים עד שהגיעו להר גריזים. כיון שהגיעו להר גריזים חרשוהו, וזרעוהו כרשינין. כדרך שבקשו לעשות לבית אלהינו. ואותו היום עשאוהו יום טוב (כ"ה בטבת, לפי האמור במגילת תענית). לאחר מכן כרת עמו המלך ברית, ושמעון הצדיק הביאו למעלות בית המקדש, עד שהגיע למקום אליו אף גוי לא יכול להכנס, ושם ביקש המלך לעשות אנדרטה בדמותו וליתנו בין האולם למזבח, והשיבו שמעון הצדיק כי לא ניתן לעשות פסל בבית המקדש, אולם במקום זה הציע לו שכל הילדים שיוולדו באותה שנה יקרא שמם אלכסנדר.

בארבעים השנים בהן שימש ככהן גדול, תמיד עלה גורל השעירים ביום הכיפורים תמיד בימין, ולשון של זהורית היתה מלבינה והיה הנר המערבי שבמנורה דולק כל הזמן ואש המערכה היתה מתגברת.

מסופר כי בשנה בה מת אמר לתלמידיו: שנה זו אני מת, אמרו לו: מנין אתה יודע? אמר להם: כל יום הכיפורים נזדמן לי זקן אחד לבוש לבנים ונתעטף ונכנס עמי ויצא עמי. לאחר חג הסוכות, חלה שבעה ימים ונפטר, בכ"ט בתשרי. על פי המסורת קבור בירושלים על יד שכונת שייח ג'ראח.

במסכת אבות מובא בשמו: "שמעון הצדיק היה משירי כנסת הגדולה. הוא היה אומר על שלושה דברים העולם עומד: על התורה; ועל העבודה; ועל גמילות חסדים" משנה אבות א ב.

מעלות דפנה היא שכונה בצפון ירושלים, הגובלת בשכונת רמת אשכול וסנהדריה מצפון, שכונת שמואל הנביא ממערב, וגבעת התחמושת ממזרח. גבולה הדרומי של השכונה מוגדר על ידי רחוב שמעון הצדיק ודרך בר לב.

שכונת מעלות דפנה נבנתה בשנת 1972 כחלק ממערך שכונות הבריח שנבנו בצפון מזרח העיר מיד לאחר מלחמת ששת הימים, כדי ליצור רצף התיישבות עברי בין ירושלים המערבית לבין הר הצופים.

השכונה הוקמה על שטח ההפקר שהיה חלק מהקו העירוני. השם 'מעלות דפנה' ניתן לשכונה על שם השיפוע בו היא בנויה ועל שם צמח הער אציל, ובדרך עקיפה זו חוגג השם את איחוד העיר בשנת 1967, מאחר

שהיוונים והרומאים נהגו לקשט בעלי ער אציל (עלי דפנה) את ראשיהם של הקיסרים המנצחים כמעשה האל היווני אפולו. לשכונה שתי שכונות בנות בשם 'ארזי הבירה וקריית אריה'¹

מעלות דפנה תוכננה כשכונה קטנה לכ-4,000 תושבים וכמעט ללא רחובות קרקע לבנייה עתידית. לשכונה אפיונים ארכיטקטוניים ייחודיים, הכוללים שימוש באלמנטים חיצוניים צורניים על המבנים כגון קשת, זוויות, בליטות החורגות מקו הבניין ושיפועים, וזאת על מנת ליצור דו-שיח ארכיטקטוני עם מסורת הבנייה הירושלמית בכלל, וזו של העיר העתיקה בפרט. פרטים תכנוניים ייחודיים (לתקופת התכנון) כוללים שטחים ציבוריים נרחבים, מרכז מסחרי אינטגרלי במבני המגורים של השכונה, כנהוג בשכונות ותיקות, חצרות פנימיות לשימוש התושבים ולמעבר נוח בין בתי השכונה ולהולכי הרגל, ומשטחי דשא למשחקי ילדים. כן נבנו שני גשרים להולכי רגל ומגרשי החניה הוקמו בריחוק מה מהבניינים, על מנת למנוע תנועת כלי רכב ממונעים בתוך השכונה. תכנון ייחודי זה, הנוגד את התכנון של שכונות סמוכות (ובניגוד לרמת אשכול הסמוכה), זיכה את המתכננים בפרס בינלאומי.

בשנים האחרונות, במסגרת מגמה הניכרת בשכונות רבות בצפון ירושלים, קיימת תחלופת אוכלוסייה. במקום התושבים שאכלסו את השכונה עם הקמתה - חילוניים ובעלי מקצועות חופשיים, נכנסת אוכלוסייה חרדית, רובם עולים חדשים מארצות הברית.

תחנה מספר 3

שכונת ארזי הבירה

בפרק המרכזי אנו ממשיכים את השיחה על חיי החרדים

תחנה מספר 4

בית הכנסת היכל מהרי"ץ

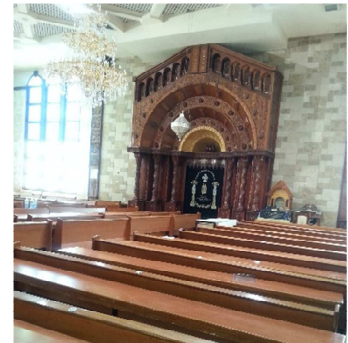
חסידות דושינסקיא (קרי: דושינסקי) היא קהילה בעלת מוטיבים של חצר חסידית שמרכזה בירושלים. החסידות היא אחת הקהילות הגדולות של העדה החרדית. את הקהילה ייסד

הרב יוסף צבי דושינסקיא (המכונה "מהרי"ץ דושינסקיא"), שעלה לארץ לאחר פטירתו של רבי יוסף חיים זוננפלד בשנת 1932, כדי לשמש במקומו כגאב"ד העדה החרדית. הוא הקים בירושלים, בשולי שכונת בית ישראל, את ישיבתו, שנקראה על שמו "בית יוסף צבי".

לאחר פטירתו של המהרי"ץ בתש"ח התמנה לראשות הישיבה בנו, רבי ישראל משה דושינסקיא, שכיהן בתפקיד עד לפטירתו בכ"ב באדר ב'תשס"ג 2003.

רבי יוסף צבי עודד את תלמידיו, אף אלו שמוצאם מיהדות אוברלנד, ללבוש לבוש חסידי, שטריימל בשבת וחליפה ארוכה באמצע

השבוע. בתקופת רבי ישראל משה, פעלו כמה תלמידי אביו, לפתח קהילה סביב רבי ישראל משה. הם עודדו אברכים להשתתף בטישים ובאירועים של הישיבה, והחלה להיווצר קהילת אברכים סביב

הישיבה. במהלך השנים מרבית תלמידי הישיבה המשיכו להשתייך לקהילה לאחר נישואיהם, והיא הפכה לישיבת של בני הקהילה בלבד. מרבית בני הקהילה אימצו גם את הלבוש הירושלמי בשבתות ("קאפטן", "דד'ובה" וגרביים לבנים). עם זאת, עדיין הקהילה אינה חצר חסידית לחלוטין. כך למשל בטיש בליל שבת משתתפים בעיקר תלמידי הישיבה. נוסח תפילה של הקהילה נקרא נוסח מהרי"ץ והוא משלב את נוסח אשכנז ונוסח ספרד. כמו חצרות חסידיות נוספות שמקורן בהונגריה מתאפיינת גם חסידות דושינסקיא בהתבדלות קהילתית, בהתנגדות למדינת ישראל ובהקפדה על דיבור ביידיש.

המשך המסלול: רח' שמואל הנביא, רח' בית ישראל (עוברים את הצומתים הבאים: רייכמן, הבעש"ט, רוקח, עוזר, רפפורט, ראם

תחנה מספר 5

ישיבת מיר (מול רח' בית ישראל 9)

ישיבת מיר היא ישיבה חרדית-ליטאית ותיקה הנחשבת לאחת משתי הישיבות הגדולות ביותר בעולם (יחד עם ישיבת לייקווד).

הישיבה נחשבת כאחת הישיבות הראשונות שנוסדו במתכונת הישיבה החדשה, שנייה לישיבת וולוז'ין. נוסדה בעיר מיר שבבלארוס על ידי הרב שמואל טיקטינסקי, לפני שנת ה'תקע"ה, 1815.

הישיבה נמנתה עם "ישיבות המוסר" שאימצו את תנועת המוסר. בעת שואת יהודי אירופה ניצלו רבים מתלמידי הישיבה וחלק גדול מהצוות החינוכי כשנמלטו לשנחאי באמצעות אשרות כניסה ליפן שסיפק חסיד אומות העולם צ'יאונה סוגיהארה, הניצולים הקימו את הישיבה מחדש בירושלים ובארצות הברית וממנה יצאו ישיבות נוספות. כיום שוכנת הישיבה המרכזית בשכונת בית ישראל בירושלים, ויש לה ישיבה-בת במודיעין עילית. ענף אחר של הישיבה שעומד עצמאית מבחינה מנהלתית הוא ישיבת מיר בארצות הברית.

שנת היווסדה הרשמית היא שנת ה'תקע"ה, 1815, אך אפשר שקמה עוד קודם לכן. לאחר מותו של מייסדה הרב שמואל טיקטינסקי, כיהן כראש הישיבה, בנו הרב אברהם, שנפטר בגיל צעיר. לאחריו שימש בתפקיד הרב יוסף דוד אייזנשטאט (נפטר ה'תר"ו, 1846) רבה של מיר, ובנו הרב משה אברהם אייזנשטאט, ואחריהם בנו השני של מייסד הישיבה, הרב חיים לייב טיקטינסקי, עד פטירתו בשנת ה'תרנ"ט (1899). בתקופה זו הגיע מספר התלמידים ל-120. בתרנ"ט (1899) צורף הרב אליהו ברוך קמאי, רבה של העיירה מיר, לצוות הנהלת הישיבה, ועמד בראשה עד ה'תרע"ז (1917). בתרס"ז (1907) מונה חתנו הרב אליעזר יהודה

פינקל כר"מ בישיבה, ולאחר מות חותנו נעשה לראש הישיבה ביחד עם גיסו הרב אברהם צבי קמאי. בתקופה זו בלט בישיבה לימוד המוסר, בהשפעת המשגיח הרב ירוחם ליבוביץ. בתקופת מלחמת העולם הראשונה כבש הצבא הגרמני את מיר והרוסים פינו את התושבים לפנים רוסיה. ב-1922 כשנחתם הסכם ריגה בין ברית המועצות לפולין, חזרו התושבים למקומם תחת

השלטון הפולני. הישיבה המשיכה לצמוח וכונתה "ישיבת ראשי ישיבות", שכן ראשי ישיבות רבים צמחו בה. עד מלחמת העולם השנייה הגיע מספר הלומדים בה ל-4000.

בשנת תרצ"ט (1939) צורפה העיירה מיר לברית המועצות לפי הסכם ריבנטרופ-מולוטוב. מיעוט מתלמידי הישיבה נשארו במיר, רבני הישיבה יחד עם רוב התלמידים ברחו לווילנא שעברה אז לשלטון ליטא, תחילה השתכנו בחורים בבניין ישיבת רמיילס, אך הוא היה צר מהכיל את 350 בחורי הישיבה ומאוחר יותר עברה הישיבה לבית המדרש בפרבר נוביגורוד. (ראש הישיבה, הרב פינקל, נסע קודם לכן לארץ ישראל) משם עברה הישיבה לקידן בליטא, מאוחר יותר התפצלה הישיבה לשלוש קבוצות בשלוש עיירות. בעקבות השתדלותו ופעילותו של הרב זרח ורהפטיג, חילק הקונסול היפני בליטא, חסיד אומות העולם צ'יאונה סוגיהארה, לתלמידים אשרות כניסה ליפן. רבים מהתלמידים יצאו בזכותו מליטא ברכבת הטרנס-סיבירית, עם הרבנים חיים שמואלביץ (חתנו של ראש הישיבה הוותיק, הרב פינקל) ויחזקאל לוינשטיין, דרך סיביר לקובה שביפן שם שהו כתשעה חדשים עד שהיפנים נוכחו לראות כי למרבית הפליטים וביניהם בני הישיבה אין סיכוי להמשיך למדינה אחרת, והם הגלו אותם לשאנגחאי הסינית, שהייתה תחת כיבוש יפני, ובה הוקם גטו ליהודים שכונה "גטו שאנגחאי". בהגיעם ליפן, התעורר פולמוס השבת ביפן, העוסק בשאלה מתי חלים שבתות ומועדים בארץ זו, השוכנת בסמוך לקו התאריך הבינלאומי. עם מעברם לשאנגחאי שבסין, שביחס אליה אין חילוקי דעות, נפתרה הבעיה מאליה. אחרי המלחמה, היגרו תלמידי הישיבה לארצות הברית. חלק מהתלמידים נשארו בארצות הברית, ויסדו מחדש את ישיבתם בברוקלין, אך מרביתם המשיכו עם רבותיהם לארץ-ישראל (ראו להלן).

אחד מבוגרי הישיבה פרסם את הספר "נס הצלה" ובו סיפור הבריחה וההצלה. ספר נוסף שנכתב בנושא הוא "הזריחה בפאתי קדם".

בשנת תש"ד (1944) הקים ראש הישיבה, הרב אליעזר יהודה פינקל, את הישיבה מחדש, עם

חלק מהתלמידים והרבנים ששרדו, **בשכונת בית ישראל** בירושלים. הרב פינקל פתח את הישיבה גם עבור קבוצות של בחורים ואברכים חסידיים וירושלמים.

מספר הלומדים בישיבה גדל בהתמדה בעשרות השנים האחרונות ובפרט בתקופת כהונתו של הרב נתן צבי פינקל כראש הישיבה. בשנות התשעים למדו בישיבה כ-500 תלמידים ונכון לשנת תשע"ה - (2015) לומדים בה כ-7,000 תלמידים, למעלה מחציים נשואים ("אברכים").

בעבר הישיבה לא גבתה שכר לימוד מתלמידיה. החל מאוגוסט 2013, בעקבות הקיצוצים בתקציב הישיבות, החלה הישיבה לגבות שכר לימוד מתלמידים חדשים. לחלק מתלמידי הישיבה אין מקום בפנימיית הישיבה והם שוכרים על חשבונם חדרי מגורים באזור הישיבה.

כמעט 50% מתלמידי הישיבה הם מארצות הברית, ובערך 800 מאנגליה. כמו כן לומדים בה קבוצות של דוברי רוסית, צרפתית ועוד. השיעורים בישיבה נמסרים ב-5 שפות: עברית, יידיש, אנגלית, רוסית וצרפתית.

רוב תלמידי הישיבה מבוגרים יחסית, בני 19 ומעלה. רובם עוברים לישיבה משיבות גבוהות אחרות.

על אף ריבוי הרבנים והלומדים בישיבות מיר, נפוצה בהן "שיטת מיר", שמייצגיה הבולטים הם הרב נחום פרצוביץ וכיום חתנו הרב אשר אריאלי. שיטת לימוד זו מתאפיינת בין היתר בדקדוק רב בלשון רש"י, והוצאת גדרים למדניים מדיוקים אלה. לרב נתן צבי פינקל הייתה שיטת לימוד אחרת, של התאמת דעות הראשונים לשיטתם במקומות אחרים.

בנייני הישיבה (הביקור מתקיים בבית ישעיה בקומה 4)

מספר מבנים סמוכים ובהם מתקיימות כמה מסגרות של לימוד.

"**הבניין המרכזי**" הוא המקום שבו מתקיימות כל התפילות. בניין זה מכיל כמה בתי מדרשות ובו נמסרים השיעורים הכלליים של ראשי הישיבה, בבניין התגוררו בעבר ראשי הישיבה בישראל, מהמייסד הרב אליעזר יהודה פינקל, בניו הרב חיים זאב והרב משה וחתנו הרב חיים שמואלביץ, וכן נכדיו הרב נחום פרצוביץ והרב אליהו ברוך פינקל בבניין זה ישנם גם חדרי פנימיה וחדר אוכל. "**חבורת קסטנר**" נמצאת בעזרת נשים הגדולה של הבניין המרכזי. בבימ"ד זה כמאה בחורים ישראלים וכמאה וחמישים אמריקאים במסגרת שונה. חבורה זו מקבילה לחבורת "פרידמן" ובראשה עומד הרב נחום קסטנר.

בבניין "**בית שלום**" נמצא בית המדרש של לימוד "הדף היומי" שבמסגרתה לומדים בכל יום דף גמרא. ראש התוכנית הוא הרב יוסף גוטפרב. כמו כן לומדים בבניין זה משתתפי השיעור של הרב אשר אריאלי, תוכנית שבמסגרתה לומדים בעיון בקצב מהיר יותר מהמקובל בישיבות הליטאיות. השיעור של הרב אריאלי מתקיים מדי יום בפני כ-500 איש. האחראי על מסגרת זו הוא הרב חיים אריה פאם. בבניין "בית שלום" ישנן גם פנימיות וחדר אוכל.

"**חבורת שפיגל**" נמצאת בעזרת הנשים של בניין "בית שלום". בחבורה עשרות בחורים ואברכים הלומדים במסגרת העיון של הישיבה, ושומעים בכל יום שיעור של הרב שלמה שפיגל. עד לפטירת הרב נתן צבי פינקל, התקיים גם שיעור מיוחד מפיו מעת לעת בביתו. החבורה הוקמה בשנת תש"ס בביהמ"ד הישן "שיש".

"**בניין פרידמן**" הוא בית מדרש שבו לומדים כחמש מאות אברכים ובחורים ישראלים. יש בו הקפדה על נוכחות בסדרים. בתחילת כל זמן מחולקים המקומות בבית מדרש זה לאברכים ולבחורים אשר התמידו בנוכחותם בזמן הקודם. מקים החבורה הוא הרב מרדכי יפה (בנו של הרב דב יפה) ורבני בית המדרש הם הרב יעקב שמואלביץ (בנו של הרברפאל שמואלביץ), הרב ישעיה פינקל (בנו של הרב נתן צבי פינקל) והרב שלמה שפיצר. בבניין זה קיימת גם פנימייה.

תחנה מספר 5 "בית ישעיה" (מול רח' בית ישראל 9)

בשנת תשס"ה נחנך בניין "בית ישעיה" אשר מכיל כ-1500 מקומות לימוד וכן חדרי אוכל ופנימייה. בבניין זה קיימים שני בתי מדרש. "וולמארק" המשמש בעיקר בחורים אמריקאים ובראשו עומדים הרב ניסן קפלן והרב משה אהרן פרידמן; ו"בית ישעיה" שבו לומדים בחורים מאנגליה צרפת ובלגיה וכן מסגרת חסידית שבראשה עמד הרב אליעזר יהודה פינקל עד התמנתו לראש ישיבה וכיום עומד בראשה אחיו הרב חיים.

בית מדרש "בית מנחם" שימש בתחילה בחורים ישראלים וכיום לומדים בו אברכים.

בית המדרש "שלמי שמחה", משמש אברכים ובחורים דוברי אנגלית. בבית מדרש זה מתקיים "שיעור כללי" מפי ראשי הישיבה לסירוגין.

בית מדרש "נר גבריאל" (מכונה גם "קדשים") משמש חבורות אברכים הלומדים את המסכתות בסדר קדשים.

לישיבה עוד כמה בתי מדרש בהם לומדים 'חבורות' שונות כמו "דרך צדיקים", "פינסק-קרלין" ועוד.

תחנה מספר 6

בית הוראה ליד ישיבת מיר

פשקווילים ברחוב בית ישראל 9 וגם בפינת זוננפלד

פֶּשְׁקוּוּיִל / פּאַשקעוויל הוא כינוי לכרזת קיר או כרוז ברחוב החרדי הנושאים מסר לוחמני כלפי רעיון או אדם כלשהו. הם כתובים לעתים בעברית ארכאית, לשון הקודש, מליצית או דרמטית מאוד. מקור המונח בפסקוֹינו (Pasquino) פסל קטוע גפיים קדום המוצב ברומא. החל מהמאה ה-16 נהגו תושבי העיר לתלות עליו מודעות היתוליות בגנות

האפיפיור ומוסד הכנסייה. המילה התגלגלה לשפות אירופאיות רבות וייתכן שהגיעה לידיש דרך הגרמנית או הפולנית. האטימולוגיה העממית היהודית במזרח אירופה פירשה את המילה כגלגול של הביטוי 'פתקי אוויל' הנהגה בהברה אשכנזית "פסקיאוויל". הפשקוויל נתלה על קירות הבתים ועל לוחות מודעות בריכוזים החרדים (בעיירות באירופה, ביישוב הישן בירושלים וכיום בשכונות החרדיות בירושלים, בבני ברק ובריכוזי חרדים אחרים), או מופץ בכרוזים המושלכים ברחובות או מונחים בבתי הכנסת, ומהווה אמצעי תקשורת מקובל לצד העיתונות החרדית. פעמים רבות מדובר בכרוז אנונימי שמטרתו למחות כנגד דבר מה הנוגד את אמונת מחברו, והוא מבקש להנחות את הציבור או לדרבנו לנקוט בפעולה כלשהי בסוגיה העומדת על הפרק. פעמים רבות כולל הפשקוויל ביקורת חריפה כלפי אדם או גורם כלשהו. היו רבנים שיצאו נגד התופעה ואמרו על כותבי הפשקווילים כי הם עוברים על איסור התורה: "ארור מכה רעהו בסתר" (דברים כז, כד).

ישנם גם הקוראים "פשקוויל" לתיאור כל מודעת קיר מודפסת הנתלית על לוחות מודעות

תחנה מספר 8

חבויות ובתי מלאכה שב' בית ישראל

שאלון רחוב

תחנה מספר 9

קופות צדקה

פינת חסידי קרלין רח' זוננפלד

נתינת הצדקה נחשבת במקרא לאחד מהמעשים הבסיסיים שנדרשים מהאדם. לדוגמה, האישה האידאלית במקרא, כפי שהיא מתוארת בשיר אשת חיל שבסוף ספר משלי, נותנת צדקה: "כפה פרשה לעני, וידיה שלחה לאביון". כמו כן, הנביא יחזקאל תולה את חורבן סדום ועמורה בחטא ההימנעות מנתינת הצדקה על אף שהיה להם את האמצעים הכלכליים לכך.

תחת מספר 10

בית הכנסת בית יעקב בשכונת בית ישראל (ככר אלקנה)

שלמה זלמן פרוש (תר"ה, 1845 – כ"ג בתמוז תרנ"ח, 1898) היה מעסקניו הבולטים של היישוב הישן בירושלים. בשנת תרכ"א (1861), בהיותו בן 16, התארס עם מלכה ינטה ליפקין, בת ליבר מרדכי ליפקין, חסיד חב"ד שנפטר בצעירותו. זמן קצר לאחר מכן נספה אביו במגפת הכולרה שפרצה בירושלים. הוא נישא בשנת האבל על אביו. דוד אביו, יעקב ברלין, נטלו תחת חסותו ודאג לצורכי נישואיו, והחופה נערכה בביתו של ברלין בירושלים.

בשנת תר"ל (1870) ייסד את "חברת שערי חסד גמילות חסדים הכללי", שהיה הגמ"ח הראשון בירושלים.

היה מנהל כולל מינסק, במסגרתו ניהל פעילות ענפה של תמיכות והלוואות לבני היישוב הישן מיוצאי בלארוס. פעם לא הגיעה התמיכה מבלארוס במועדה והוא נטל הלוואה לתקופת זמן מאחד מידידיו. כשהגיעה התמיכה פרע את ההלוואה, אך לימים נשכחה מהמלווה פריעת

החוב והוא תבע את פרוש בדין תורה. הרב שמואל סלנט לא אפשר לפרוש לשלם מכיסו מחשש שייצא עליו לעז וחיבב אותו להישבע ולהיפטר מתשלום. למרות זאת סירב פרוש ליהנות מן הכסף שנפטר מלשלם. הוא מכר את ביתו והקדיש את סכום הכסף לבניית בית הכנסת בית יעקב בשכונת בית ישראל.

על שמו רחוב בשכונת שערי חסד, שבו התגורר נכדו הרב שלמה זלמן אוירבך.

הרפתקאות

על התלאות שקדמו לבנין השכונה, מסופר ב"מוסד היסוד" מפי זקני ירושלים: "הקרקע שעליה נבנתה השכונה, נקנתה מלכתחילה לא לשם בנין שכונה, אלא לשם ביעור מקור מחלה איומה מסביבת "מאה שערים". תושבי מאה שערים סבלו בתקופה הראשונה בצורה קטלנית ממחלות "הקדחת המצרית" וה"מלריה הצהובה". מקורן של מחלות אלה נמצא עד מהרה: היתה זו בקעת ביצות עמוקה מצפון ל"מאה שערים". באמצעותה היתה בריכת מים ירוקים מעובשים, שורצת צפרדעים, יתושים אדומים וזבובי מות שהפיצו מות בסביבה. הבקעה היתה מוקפת משלשת עבריה – דרום מערב וצפון – בגבעות גבוהות, ובצד המזרחי נמשכה הבקעה, אבל גם שם היה תל קטן סמוך לבריכה שעייכב את מהלך מי הגשמים. זה היה הגורם לביצות ולבריכה המסוכנת. תושבי "מאה שערים" קראו למקום "ביצת המות". מומחים רפואיים באו לידי החלטה, שאין להציל את המצב אלא על ידי ביעור הבריכה וייבוש הביצה".

"מכשולים רבים עמדו בפני ביצוע דבר זה. בעלי הקרקע לא נתנו לבצע את הביעור כי ידעו שדבר זה לוחץ על היהודים, ויהיו מוכרחים לקנות את המקום במחיר גבוה. מכונות ומשאבות לא היו אז, והיה הכרח לעשות את הכל בעבודת ידים, אך הגישה למקום הביצות היתה כרוכה בסכנת נפשות וכל הקרב עד למרחק חמשים מטר מהמקום היה נפגע במחלה".

"בינתיים נתרבו הנפגעים מיום ליום. בעיקר פגעה המחלה בנשים וילדים.

באותה שנה, תרל"ח, כבר היו בנויים כארבעים בתי דירה (במאה שערים), אך בגלל המחלה המשתוללת במקום, עזבו משפחות רבות את השכונה וחזרו לעיר העתיקה. בין עסקני השכונות והכוללים נערכו דיונים מרובים ומושכים, אך לא נמצאה דרך.

"באחד הימים הבהיל רבי יוסף ריבלין את העסקנים והרצה לפנייהם על תכניתו לביעור הביצה והבראת המקום. התכנית המוזרה נקראה בהלצה "צינור חבל וכלב". רבי מנדל גרובר שהיה אחד המשתתפים בעבודת היבוש, מצטט את תמצית התכנית בשישה סעיפים: א) לעשות צינור ארוך שבעים מטר בערך, שיונח בצד המערבי של המקום. ב) להביא כמות מים גדולה כאלפי נאדות ממקומות רחוקים. ג) לקשור חבל ארוך בקצה הצינור המזרחי, ואת הקצה השני של החבל לקשור לגופו של כלב. ד) לקשור חבל דק בצוואר הכלב ולהמשיכו לצד המזרחי, וכשהכלב יגיע לצד המזרחי של המקום בריחוק חמשים מטר נסחוב את החבל הקשור לקצה הצינור עד שהצינור יגיע לקצה הבריכה ממש. ה) לחפור תעלה בתל הנמוך שבצד מזרח באורך חמישה מטר בערך, בכדי שיהיה מוצא למים. ו) להזרים את המים הנקיים לתוך הצינור בצידו המערבי. המים הטובים יתערבו במים הרעים של הבריכה, ובדרך זו יצאו כל המים הרעים מהבריכה דרך התעלה המזרחית".

"החלק הקשה והמסוכן ביותר בתכנית, היה חפירת התעלה בצד המזרחי, כי לשם כך היה הכרח להגיע עד לכמה מטרים סמוך לבריכה המסוכנת. "כאן אנו זקוקים לנס" אמר רבי יוסף ריבלין לחבריו. הוא הזמין אחדים מחבריו וקבוצת פועלים עם כלי חפירה. הוא היה הראשון שהחל לחפור בגבעה הקטנה וכמוהו עשו חבריו כשכולם אומרים בהתרגשות עצומה את הפסוקים "ציון ממכותך ארפאך", "גם כי אלך בגיא צלמות לא אירא רע כי אתה עמדי". החפירה נעשתה במהירות ובהתלהבות עזה, ונגמרה תוך כמה שעות וכולם יצאו בשלום הימנה ולא נפגעו".

"התכנית שנראתה בתחילה דמיונית, הצליחה למעלה מהמשוער. במשך חודש וחצי, בחודש סיון תרל"ח, יובשה לגמרי כל הבקעה עם הבריכה המסוכנת, והיתושים נעלמו מהמקום. הם ביצעו נסיונות על ידי יונים וצפורים, שהעיפו אותם על השטח שהיוה קודם לכן את הביצה. בעלי החי עפו באויר השמים ואף ירדו על הקרקע ללא פגיעה. היתה זו הוכחה מדעית שהמקום נקי מכל דבר מרעיל, במשך הזמן שלפני הביעור לא נראה אף פעם במקום כל בעל חי באויר".

"במקום הבריכה המסוכנת נבנתה אחר כך בריכה בנויה ומטויחת כראוי והיא קיימת עד היום ומשמשת כמחסן של יין".

היוזם והפעיל הראשי בבנין השכונה, היה רבי אריה ליב הרשלר דיין, או כפי שנקרא בפי כולם "רבי ליב דיין". ומה שהיה רבי יוסף ריבלין ל"נחלת שבעה", רבי זלמן בהר"ן ל"מאה שערים", היה רבי ליב דיין ל"בית ישראל". רבי חיים המבורגר מתאר בספר זכרונותיו את רבי ליב: "איש פעיל, פקח וחרף, בעל שכל ישר ומתון, בקיא מצוין בדיני ממונות, מתחילה היה ספרא דדיינא בבית דינו של הרב סלנט ואחר כך היה לדיין. בדין תורה קשה היה נמלך ברב סלנט. היה גבאי בישיבות עץ חיים, מאה שערים ותורת חיים, חבר בועד השחיטה שלא על מנת לקבל פרס. ממיסדי בית התבשיל הכללי והשכונה בית ישראל הישנה, שערי פינה, גבעת שאול ונחלת צבי. השכונה "בית ישראל" נבנתה על ידו והוא היה האדריכל, מנהל בנינה וראש הועד של השכונה... בהשתדלותו נבנה בית הכנסת הגדול "בית יעקב". בשכונה זו – במורד השכונה – ובית כנסת גדול ומפואר בשם "באר שבע" – נרבת חוה בת שבע גנוזין – במעלה השכונה. על ידו נבנו חדרים בחצר בית הכנסת כשביל תלמוד תורה לנערים והוא נתן 10 נפוליון זהב וחרות על האבן "נרבת פלוני על ידי רבי ליב

דיין". כן יש חדרים בודדים בשכונה מאנשים ונשים מתנדכים שידורו בהם עניים וחרות על האבנים "בהשתדלות רבי ליב דיין". הוא היה הגבאי הראשי בבית הכנסת ורבה של שכונת בית ישראל. הוא היה בא כח של היהודים האשכנזים במועצת העיריה... כן היה יושב בוועדת הדיירים של הממשלה וידע ערבית על בוריה".

תחנה מספר 11

משען לחולה

זוננפלד 42

'משען לחולה' הוא ארגון ששינה את חייהם של מאות אלפי יהודים והביא לימיהם הקודרים תקווה ואור. האנשים הנפלאים שמאחורי 'משען לחולה' שמו להם למטרה להוות בגופם ובנפשם, בזמנם ובכוחם - משען עזר ואחיסמך לכל חולה או גלמוד, רעב או נזקק, בירושלים והסביבה. בין הפעילויות של "משען לחולה" ניתן למצוא "בית תמחוי" המספק ארוחת צהרים ל-300 גלמודים וחסרי בית מדי יום, "בית התבשיל" המספק מדי יום כ-700 ארוחות חמות לחולים, יולדות ומשפחות נצרכות, "מועדון שיבה טובה" המספק מקום מפגש, תעסוקה וקרן אור לעשרות קשישות מדי יום, "הסעות לחולים" נכים ומוגבלים, מכירה שבועית מסובסדת של פירות וירקות ועוד. לכל אלו ולפעילויות רבות נוספות, יש אבא אחד, גב אחד, וכתובת אחת: "משען לחולה."

תחנה מספר 12

שכונת שער הפינה/נחלת צבי

בניית 'שער הפינה' והמשך גידולה של מאה שערים הקמתה של שכונת התימנים השלישית, נחלת צבי, סמוך מאוד למאה שערים הוותיקה, מצביעה על תופעה בולטת ואופיינית בהתפתחותה של ירושלים היהודית שמחוץ לחומות. שכונות קטנות רבות נבנו בצמידות לשכונה גדולה זו, שהיתה למוקד יישובי חשוב בתחומיה של ירושלים החדשה. שכונה קטנה אחרת, שנוסדה בשנות ה-80 ליד מאה שערים, היא שער הפינה. לפי 'ספר התקנות ואופני הבנין והפרעוף של השכונה היא נוסדה בשנת תרמ"ט, ותוכנן לבנות בה 30 בתים. על בניין שכונה זו כותב גרייבסקי 'בשנת תרמ"ז-תרמ"ח התעסקו רבים ב"בנינה של ירושלים, "מי לשם מסחר ומי לשם מצווה. בהם ר' בצלאל לאפין ור מאיר שמעון ליבראכט; הם עם חבריהם ר' אליהו גודאל ור' זאב ספיר יסדו אז "חברה לבנין בתים ע"פ תוכנית, "שנתנה את האפשרות לכל אחר לרכוש לו בית בתנאים נוחים על ידי תשלומים לשיעורים. הם הצליחו אמנם להקים שכונה, בין מאה שערים לבית ישראל, והיא היא שכונת "שערי פינה, "בת ארבעים דירות הקיימות עד היום, בתוספת דירות מספר של יחידים, רובם ככולם תימנים. מייסדיה, שרצו לייסרה על בסיס מסחרי, לא הצליחו... (מתוך ספר עיר בראי תקופה יהושע בן-אריה)

תחנה מספר 13

אפיית מצות

כבר קאפח

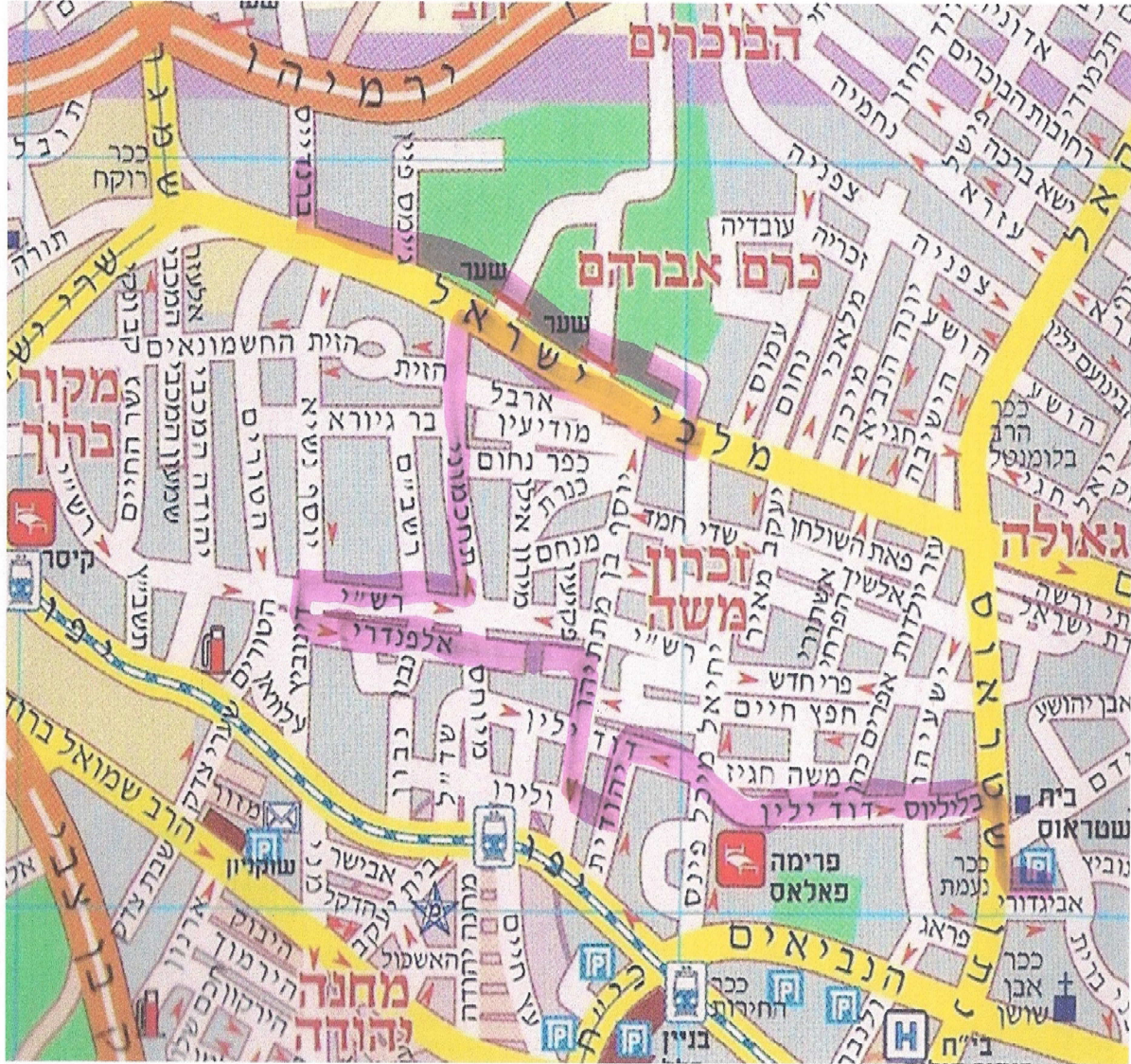
תחנה מספר 14

ישיבת אור החיים

רח' עזרא

ישיבת אור החיים היא ישיבה לבעלי תשובה בשכונת הבוכרים בירושלים, בראשות הרב ראובן אלבז. נקראת על שם רבי חיים אבן עטר, הידוע על שם ספרו אור החיים. הישיבה הוקמה על ידי הרב אלבז בשנת 1969 בדירה בשכונת הבוכרים וכללה קבוצה בת ארבעה עשר תלמידים. כיום מונה הישיבה כשלוש מאות תלמידים. רוב תלמידיה נמנים עם עדות המזרח. כיום הישיבה שוכנת במבנה החדש שברחוב עזרא. בנוסף לישיבה בירושלים, מונים מוסדות אור החיים עשרות שלוחות ברחבי הארץ. כולל מעונות יום גנים, תלמודי תורה, בתי ספר, ישיבות וכוללים. כמו כן מתקיימים הרצאות ושיעורי תורה ברחבי הארץ וכן סמינרים מיוחדים להדרכה לזוגות נשואים. הנהלת הישיבה עורכת סיורי היכרות לקבוצות של צעירים חילוניים, ובעקבות זאת חלקם בוחרים להתקרר ליהדות ולחבוש את ספסלי הישיבה. בחודש אלול נערכת בישיבה אמירת סליחות בהשתתפות אורחים רבים. בין תלמידיה ובוגריה של הישיבה קציני צה"ל, אמנים וספורטאים לשעבר.

מסלול בנות

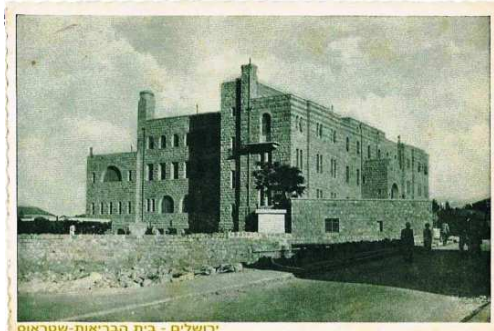

מארך סיור בנות "אשת חייל מי ימצא"

תחנה מספר 1

מרפאת שטראוס

רחוב שטראוס פינת רח' חיי אדם

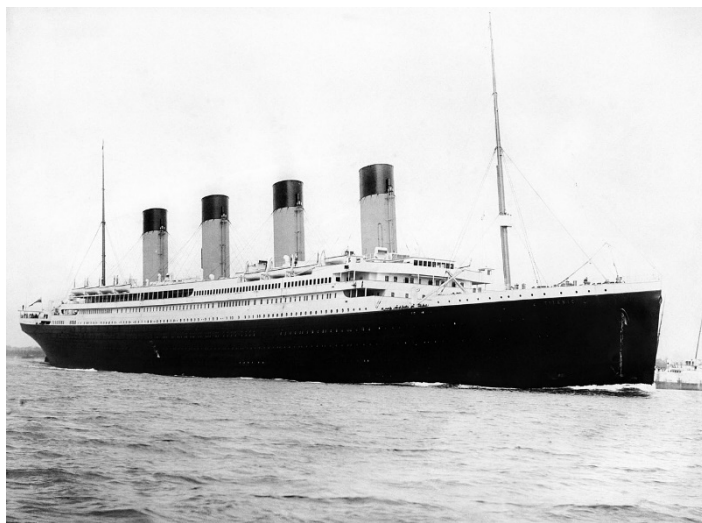
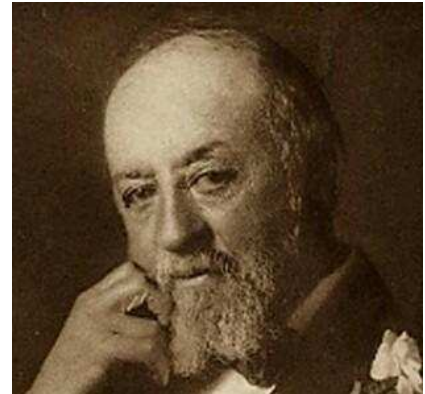
בצידו המזרחי של רחוב שטראוס, לאחר רחבה הנקראת "רחבת חיי אדם", (על שם הרחוב הסמוך ובה מבנה מודרני של קופת חולים כללית) נמצא המבנה שנתן לרחוב את שמו, בית הבריאות שטראוס. המבנה, בתכנונו של האדריכל בנימין צ'ייקין, נחנך ב-1929 על ידי

ההסתדרות הציונית הדסה ביוזמת הנרייטה סולד ובתרומתו של נתן שטראוס על מנת לשמש כמבנה מרפאות, מרפאות שיניים, מוקד להתייעצות רפואית

ולהדרכה, היגינה ותזונה. שמו המלא, החרוט מעל כניסתו הוא "בית הבריאות על שם נתן ולינה שטראוס לבני כל הגזעים והדתות". לפני הקמת בית הבריאות שכנה על מגרש זה טחנת קמח גדולה מופעלת בקיטור שהוקמה על ידי שלמה הכהן מילנר. הטחנה עלתה באש זמן קצר לפני שנבנה במקום בית הבריאות. כיום (2012) המבנה שייך לבית החולים הדסה ומשמש למרפאות חוץ ולמשרדים.

נתן שטראוס נולד באוטרברג (Otterberg) גרמניה, ביום 31 בינואר 1848 הבן השלישי לשרה וליזר שטראוס, המשפחה היגרה בשנת 1854 לאמריקה, בעקבות האב שיצא לשם כשנתיים קודם לכן. בעקבות מלחמת האזרחים פשטו את הרגל והעסקים שלהם חוסלו. המשפחה עברה לניו יורק, "משנה מקום משנה מזל" והקימו עסק ליבוא מוצרי קרמיקה. העסק החדש הצליח וכעבור שנים אחדות, בשנת 1888, נכנסו האחים נתן ואיזידור, כשותפים לחנות הכולבו של מר מייסי (Macy). החברה החדשה הצליחה מעל למשוער והם הקימו עוד סניפים לחנות, שהפכה לרשת. נתן נשא לאישה את לינה נשיאת כבוד של הדסה". נתן שטראוס כיהן בתפקידים ציבוריים שונים בניו יורק, בין היתר היה חבר הוועדה הציבורית לבריאות הציבור – ושימש גם כנשיא כבוד של הוועדה – של עיריית ניו יורק, המפלגה הדמוקרטית הציעה לו לרוץ לראשות עיריית ניו יורק אך הוא סירב בטוענות שונות. שטראוס פעל רבות בנושא פיסטור החלב בראשית הדרך בארצות הברית, ולאחר שהפיסטור הצליח בארה"ב עבר לאירופה וגם לארץ ישראל. כדי להרגיל את התושבים לשתות חלב מפוסטר סיבסד מכיסו הפרטי את החלב המפוסטר והציע אותו להמונים. בשנת 1898 הקים מפעל להספקת חלב מפוסטר בניו יורק, ולאחר הצלחת המפעל המשיך והקים מפעלי פיסטור בערים אחרות.

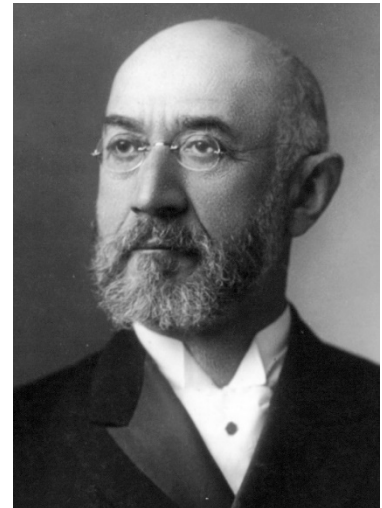

בשנת 1904 הגיעו האחים שטראוס לראשונה לארץ ישראל. בשנת 1912 הגיעו שוב לביקור עם יהודה לייב מאגנס- בביקור זה ניצלו חייו ממוות ודאי. האחים הגיעו לארץ בדרכם לנסיעה משותפת באוניית הפאר שנחנכה חדשים אחדים קודם לכן והייתה אמורה לצאת למסע הראשון. האחים ביקרו את משפחת אהרונסון בזיכרון יעקב. את אהרון אהרונסון הכיר נתן שנים אחדות קודם לכן בוויניגטון וביניהם נרקמו יחסי ידידות, ושטראוס תרם להקמת חוות הניסיונות בעתלית. בביקור המשפחתי נוכח גם הרופא של זיכרון ואמר לנתן שטראוס שעליו להתפנות מידית לבית חולים. לא עזרו המחאות של נתן שטראוס, שכן עליו

לנסוע לחיפה ביחד עם אחיו ולעלות לאוניה. עליהם להגיע בזמן לתחילת המסע על הטיטניק. הרופא התעקש ולא ויתר ונתן הלך לבית החולים. אחיו איזידור נסע עם אשתו לחיפה ומשם אל מר גורלו ביחד עם הטיטניק. כשנרפא ממחלתו חזר שטראוס לזיכרון ושאל את הרופא מה ניתן להעניק לך בעבור זה שהצלתה את חיי פעמיים. הראשונה שזיהה מיד את מחלת המלריה שבה לקה והציל אותו מטביעה בטיטניק. הרופא היה איש צנוע וביקש מעבדה בקטריאלית בזיכרון, כדי שניתן יהיה לזהות במהירות חולים. אהרונסון הציע להקים מרפאה גדולה שיהיה בה הכול. כך נוסד בית שטראוס בירושלים, שבשנת 1929 החל להעניק שירותים לציבור. לאחר מכן הוקם גם בית שטראוס לבריאות הציבור בתל אביב ובעוד ערים. שטראוס חזר וביקר בארץ מספר פעמים ובכל פעם תרם שוב ושוב לטובת תושבי הארץ.

בשנת 1928 נסעו ברכבת התחתית בשיקגו שני יהודים מהארץ האחד שמו עובד בן עמי והשני היה איתמר בן אב"י. שניהם חברים באגודת בני בנימין שהחליטו להקים יישוב חדש בשרון השומם, והם נסעו לחפש נדבנים. לפנייהם ישב אדם שקרא בעיתון ושני הצעירים ראו מודעה שמברכת את נתן שטראוס בהגיעו לגבורות. הם נדלקו מיד לרעיון. איתמר בן אב"י ידע לכתוב יפה, והם שולחים לשטראוס איגרת ברכה ואיחולים בהגיעו לגבורות. אך הם צרפו ברכה למעשה. כעבור יומיים פנו לביתו של שטראוס והסבירו לו שהם הם אלה שכתבו לו את הברכה. הם מתעתדים להקים יישוב חדש בארץ ישראל והם מבקשים תרומה לחפירת באר מים, בלי מים לא יקום היישוב. הבחורים הסבירו לשטראוס שיקראו את היישוב החדש על שמו ועל כך שהאל הגדול הפגיש אותם והעניק לו אריכות ימים. שטראוס נתן להם המחאה על סך של 1,000 דולר. היישוב קיבל את השם כמובטח "נתן-יה". כשהוקמה רבנות בעיר נתניה הם לא הסכימו ששם האל יתנוסס על כל נייר מכתבים. וצירפו את השמות וכיום יש לנו את "נתניה".

איזידור שטראוס לאחר שבילו חורף באירופה בדרום צרפת, איזידור ואשתו הפליגו חזרה על סיפונה של הטיטניק, כשביל 14 באפריל 1912 פגעה הספינה בקרחון. לאיזידור הוצע מקום בסירת הצלה ביחד עם אשתו אידה, אך הוא סירב לעלות לסירה כל עוד נותרו נשים וילדים על הסיפון. לפי עדות ידים וניצול הטיטניק הקולונל ארצ'יבלד גרייסי ה-4 שהתנדב לסייע לזוג, סירב איזידור לעזוב לפני הגברים האחרים.

אידה התעקשה שעוזרתה הבריטית אלן בירד תעלה לסירת הצלה מספר 8, ונתנה לה את מעיל הפרווה שלה בטענה שאין לה בו צורך עוד. אידה צוטטה כאומרת "לא אופרד מבעלי. כפי שחיינו כך נמות, יחדיו." בני הזוג נראו לאחרונה שלובי זרוע על הסיפון. עדי ראייה תיארו את האירוע כתצוגה יוצאת דופן של אהבה ומסירות.

שניהם טבעו עם שקיעת האוניה בשעה 2:20 לפנות בוקר 15, באפריל.

גופתו של איזידור נמשתה על ידי אוניית הכבל מקי-בנט, והובאה להליפקס שבנובה סקוטיה, שם זוהתה והועברה לניו יורק. בתחילה נקברה במאוזוליאום שטראוס-קוהנס שבברוקלין, ולאחר מכן, ב-1928 הועברה למאוזוליאום שטראוס שברובע הברונקס. גופתה של אידה לא נמצאה מעולם. איזידור ואידה הונצחו באנדרטה מחוץ למאוזוליאום שעליה ציטוט (בתרגום לאנגלית) משיר השירים (ח ו-ז), "מים רבים לא יוכלו לכבות את האהבה ונהרות לא ישטפוה."

תחנה מספר 2

מכון אור חיה

רח' בלילוס 2

מכון אור חיה הינו מכון לימודי יחודי לנשים וצעירות הממוקם בעיר ירושלים. המקום שוקק פעילות משעה תשע בבוקר ועד שעות הערב המאוחרות (לא כולל שבתות וחגים). המקום משלב בתוכו אוירה של "בית חם" עם רמת לימודים גבוהה ואיכותית ונותן מענה הולם ואמיתי למעמד האישה היהודיה בשנות האלפיים. מייסדת ומנהלת המכון היא הרבנית דניאלה גולן. המרכז הוקם

בשנת תשמ"ט לעילוי נשמת הרבנית חיה מושקא, רעייתו של הרבי מליובביץ. אור חיה מציע מגוון פעילויות וארועים חסידיים על פי לוח השנה היהודי. שיעורים בארבע שפות - עברית, אנגלית, רוסית וצרפתית. המוסד מקיים פעילות נרחבת גם באשדוד, אשקלון, בית שמש, באר-שבע ועוד. במהלך השנה פוקדות את המכון כ-3000 נשים ובנות בפעילויותיו

תחנה מספר 3

קברו של האדמור אברהם מרדכי אלתר מגור ובנו

רחוב יוסף שוורץ

חסידות גור וקברו של האדמור ובנו ממול לכניסה לשוק מחנה יהודה

האדמור אברהם מרדכי אלתר חי בשנים 1866-1948, שהתחיל את כהונתו בעיירה גור בפולין והמשיך אותה בירושלים עד שנת 1948 במהלך הקרבות של מלחמת השחרור שאז נפטר, נקבר ברחוב יוסף שוורץ, תקופת מנהיגותו נמשכה כשלושים שנה, ובניגוד לאביו הוא התחיל את כהונתו בגיל מאוחר.

ביקורו של האדמור מגור בשנת 1-1920 בירושלים כלל ביקור בכותל המערבי, בעת ביקורו זכה לביקורו של הרב קוק במקום מגוריו, שם שוחחו בשאלות כלליות על מצב היהודים בארץ ישראל. בחודש ספטמבר בשנת 1935, ביקר בירושלים בפעם החמישית הרב אברהם מרדכי אלתר בביקורו זה חנך את הבית שנבנה בעבורו בשכונת מחנה יהודה ליד בית הכנסת שפת אמת, קהל תומכיו המתין לו בכניסה לירושלים וליווה אותו לביתו שנבנה בניסיון לנשק את ידו או את כנפות מעילו, סדרני העדה בקושי הצליחו לפלס לו דרך לביתו.

הרב אברהם מרדכי אלתר מגור שהה בביתו החדש בתקופת החורף וחזר לביתו בפולין, לתקופת החגים בראש השנה בארץ ישראל הצטרפו אליו חלק מחסידיו בפולין, כאשר חזר המשיך לדחוף את חסידיו לעלות לארץ ישראל.

בשנת 1939 נכבשה העיר גור בידי הגרמנים, העיר שמוסדות גור והאדמו"ר וחסידיו חיו בשטח שנכבש מידי הפולנים

ולאחר מכן בידי הרוסים, העיר שבה ישבו כשמונה מאות משפחות של חסידי גור. בעת המלחמה ברח לוורשה שם הסתתר למרות שהגרמנים חיפשו אחריו, באחת ההפצצות על ורשה נפגע ביתו ונהרג אחיינו, הגרמנים הגבירו את החיפוש אחריו והוא נאלץ להסתתר מדי יום במקום אחר. חסידיו פנו לחסידות בארצות הברית שהפעילו קשרים והעבירו בשנת 1940, כעשר ויזות איטלקיות לרב ולבני משפחתו הקרובים, בכורו וחלק מהמשפחה נותרו בוורשה,

לאחר זמן נרצח בטרבלינקה, הוא וחלק מנכדיו של הרב האב וחלק מהבנות, הרב אברהם מרדכי אלתר עלה על רכבת לנמל טרייסט ומשם הפליג לארץ ישראל

התקופה שלפני מלחמת העולם השנייה ועליית הנאצים

העיר גור בפולין התפרנסה והתקיימה בזכות העלייה בימי שישי של חסידי גור מרחבי פולין אל חצר הרבי בגור, בקהל חסידי גור בפולין היו עשירים ואמידים גדולים, בימי שישי היו נאספים כאלף חסידים בתחנת הרכבת בוורשה ומשם ברכבת מיוחדת למסע אל הרב היו עולים אחוזי תזזית להתכנסות סביב חצרו של האדמו"ר הרב אברהם מרדכי אלתר, בתפילות השישי שבת בחצר, בשלושת הרגלים היו מגיעים מעל לעשרת אלפים חסידים לחצרו של הרב.

ישיבת שפת אמת של חסידי גור בירושלים

ישיבת שפת אמת הוקמה על קרקע שרכשה החסידות בשנת 1925, כמצוות הרבי שדחף חלק מחסידיו לעלות לארץ ישראל ולהקים בה בית לחסידות, אך תחילת דרכה בירושלים של חסידות גור, הייתה בדירה שכורה ברחוב החבשיים, עד שעברה למבנה החסידות הקבוע שנבנה, לביתו של הרב בפולין תוך שימוש בלבנים אדומות כדוגמת ביתו וחצרו של הרב בעיירה גור בפולין, החסידים שהגיעו מפולין נכנסו לארץ ברישיונות שסופקו לישיבה בימי המנדט.

בעת שהוכרזה מדינת ישראל, נשאל הרב אברהם מרדכי אלתר בידי חסידיו מה דעתו בנושא, השיב הרב כי בני ישראל מטבעם נגאלים אט אט, פרוש חסידיו כי הוא גזר על עצמו שאינו מתערב בנושא, לאחר הכרזת המדינה ופרוץ מלחמת השחרור החל דועך הרב מפאת גילו וחולשתו, כאשר בנו את ביתו בירושלים נרכשה חלקת קבורה בהר הזיתים בעבור משפחת האדמו"ר, למעשה ברשות החסידות נרכשה מעין מערת קבורה בהר, לכשפרצה המלחמה ולא ניתן היה לקבור בהר הזיתים, למרות שהצלב האדום נרתם והסכים לשמש כחומה לשיירת ההלוואה באם תצא משכונת מחנה יהודה לקבורה בהר הזיתים.

כיוון שהדבר לא יצא אל הפועל, מפאת הסכנה נקבר האדמו"ר הרב אברהם מרדכי אלטר מגור בקבורה זמנית, במרווח בין הישיבה לביתו של הרב, במה שהחסידיים קוראים קבורה על תנאי, לכשיתאפשר הגעה בטוחה והמקום שוב יהיה בידינו, יועבר הרב מגור לחלקת הקבר בהר הזיתים, לאורך השנים נקבר גם בנו לידו והמקום משמש כמקום עלייה לרגל כולל הפחים לשריפת הנרות, נרות נשמה וכדומה.

נשארה השאלה הפתוחה מדוע לא הועברו גופות הרב ובנו לקבורה בהר הזיתים ומדוע הושארו במקומם הזמני? לאמונה החסידית התשובה, ברור הוא שבמותו של האדמו"ר מגור הסתיים פרק היסטורי בין חסידות גור בגולה לבין הקמתה בירושלים בארץ ישראל.

תחנה מספר 4 רח"ש"י

רש"י נולד בעיר טרואה, Troyes טרויש' בלשון הימים ההם (שבצפון צרפת) לאביו רבי יצחק מקריווש צרפתי בשנת ד'ת"ת (1039-1040) או ד'תת"א-1040. מעט מאוד ידוע על תקופת ילדותו. רש"י מעיד באחד מפירושו שאביו, רבי יצחק, היה מלומד גדול. דודו, רבי שמעון הזקן, למד תורה מפי רבנו גרשום מאור הגולה באשכנז. לרש"י נולדו שלוש בנות. הבכורה שבהן, יוכבד, נישאה לרבי מאיר בן שמואל ומהם נולדו ארבעה נכדים: שמואל – הוא הרשב"ם, יעקב – הוא רבנו תם מבעלי התוספות, יצחק – הוא הריב"ם, ושלמה, שנפטר בצעירותו. ליוכבד ובעלה נולדה בת, שהייתה נשואה לרבי שמואל מוויטרי בן רבי שמחה בן שמואל מוויטרי, מחבר מחזור ויטרי, והיא אמו של רבי יצחק הזקן מבעלי התוספות. בתו השנייה של

רש"י, מרים, נישאה לרבי יהודה בר נתן (ריב"ן), ולהם נולד רבי יום-טוב. בתו השלישית נקראה רחל, ומלבד שנישאה לתלמיד חכם בשם אליעזר ונתגרשה ממנו, לא ידוע עליה דבר.

רש"י למד בישיבות מגנצא מיינץ (וורמייזא) וורמס (שבאשכנז מגיל 20 עד הגיעו לגיל 30, ושם עוצב עולמו הרוחני. במקביל היה עליו לפרנס את אשתו ובנותיו, והוא סבל מעוני. הוא למד אצל רבי יעקב בן יקר, רבי יצחק הלוי ורבי יצחק בן יהודה מתלמידי רבנו גרשום.

בתום לימודיו חזר רש"י לטרווייש והשתלב מיד בחיי החברה היהודית. הוא הצטרף לבית הדין בעיר והחל לפסוק הלכות לכל יהודי הסביבה, אך סירב לקבל שכר על תפקיד זה. על פי הידע הרב שהוא מפגין בנוגע לגידול גפנים וההרחבה היתרה שהוא נוקט במקומות הקשורים להם, היו ששיערו שהתפרנס מגידול כרמים או ממסחר ביין, אך לדברי ההיסטוריון הרב פרופ' חיים סולובייצ'יק, האקלים באזורו של רש"י לא התאים לגידול יין. יש הסבורים כי רש"י עסק במסחר עם נוכרים. רש"י ייסד ישיבה בטרווייש, אך גם ממנה לא קיבל שכר.

שנותיו האחרונות היו בתקופת הרדיפות הגדולות של מסעי הצלב. הוא נפטר ביום חמישי, כ"ט בתמוז ד'תתס"ה (1105) ונקבר על פי המסורת בטרוויש, אמנם הרב יחיאל היילפרין בספרו 'סדר הדורות' כותב: "וקבלתי מתלמידי מהר"ם מפאדווי.... שהלכו לחצר הקיסר במלכות בואימיה וראו בעיר פראגה קבורת רש"י עם מצבת אבן וכתוב עליו דברים, ולסיבת מחיקתם לא יוכלו להבינם.."

החוקר אברהם גרוסמן כתב בספרו "אמונות ודעות בעולמו של רש"י": "האמונות והדעות – זה החידוש של הספר. כי כמעט לא עסקו בו. עם ישראל, ארץ ישראל, מעמד האישה, אהבת החיים. לדעתי לא היה חכם שדאג לכבוד האישה כמו רש"י. בתשובה אחת שלו יש משפט כזה: 'אשריו אילו היה זוכה לקנות בה ולזכות בה לחיי העולם הבא'. בפירוש שלו למעשה בריאת האישה הוא מביא מדרשי חז"ל, אבל לא מביא אף אחד מהמוני המדרשים בגנות האישה."

בספרו רש"י ציין גרוסמן: "חמש תכונות אופי בלטו באישיותו הלבבית והקורנת: ענווה ופשטות טבעית; רדיפת האמת; דאגה לכבוד הבריות; ביטחון רב בכוחו ותחושת שליחות של מנהיג ציבור. תכונות אלה באו לידי ביטוי במעשיו של רש"י, ביחסו אל הזולת, בקשריו עם תלמידיו, בהשקפת עולמו, בבוז לגאוותנות, באהבתו את השלום, ביצירתו הספרותית וגם בסגנון הכתיבה שלו"

ענוותנותו הרבה של רש"י נראית מתוך פירושו, ובעשרות מקומות בפירושו הוא אומר על פרטים מסוימים: "לא ידעתי"

מעשי אגדה רבים סופרו על חייו ופטירתו. אחד מהם מספר שכאשר עסק בפירושו למסכת מכות, הגיע לדף י"ט, והספיק לכתוב את המילה "טהור" ואז יצאה נשמתו בטהרה. עוד אגדה מספרת שבשעת פטירתו יצאה בת קול ואמרה: "עתידין כל ישראל להיות בניך."

על פי האגדה, היו הוריו של רש"י חשוכי פרי בטן שנים רבות. אביו של רש"י רבי יצחק ירחי, היה סוחר באבנים טובות, וברשותו הייתה אבן טובה אשר הייתה חסרה למלך עבור העבודה הזרה שלו. אביו של רש"י הסתכן במוות והשליך את האבן הטובה - בה היה גלום כל רכושו, כמו גם הבטחה לעושר רב - מעבר לסיפון האניה, והראה עצמו בוכה על אובדנה. המלך פטר אותו, ועל

המעשה הזה, על פי האגדה, נגלה לו אליהו הנביא והבטיח לו פרי בטן "שיאיר את עיניהם של ישראל". ואכן רש"י נולד לעת זקנותם של הוריו. מסופר גם שאמו ההרה של רש"י הלכה ברחוב בוורמייזא, ופרש נוצרי שדהר על סוסו כמעט פגע בה. האם פנתה אל הקיר שבשולי הרחוב ונלחצה אליו, ובקיר נוצר שקע, שבו הסתתרה (ועל הסיפור כתב שאול טשרניחובסקי את הבלדה "קיר הפלא אשר בוורמייזא, אך ככל הנראה אין לכך בסיס היסטורי. בעיר וורמס שבגרמניה מצוי עד היום בית המדרש על שם רש"י שבו לפי המסורת למד וכתב את פירושו לתורה, אך המקום נבנה מאות שנים לאחר מותו. במקום נמצאים גם בית הכנסת (משוחזר בחלקו) שבו התפלל, המקווה שבו טבל, וגם החומה שלבנה ממנה הרגה על פי האגדה את סוסו הרביעי של גוטפריד מביון שרש"י הבטיח לו שיחזור ממסעי הצלב עם שלושה בלבד.

רש"י פירש כמעט את כל התנ"ך כולו: פירושו על המקרא הוא הפירוש הפשטני ביותר מביניהם. עם זאת, כשני שלישי מפירוש רש"י למקרא מבוסס על מדרשי חז"ל, ועיקר מלאכתו הייתה בסינון הדברים המתאימים לפשוטו של מקרא או המוסיפים תוספות נחוצות, ובניסוחם בדרך קצרה. שילוב המדרש בפירוש המקרא, במקום ובמידה הנחוצה ללומד, מאפשר גם הבנת המקור המקראי ליסודות הלכתיים ולמדרשים (פעמים תוך ניתוח דיוק לשון המקרא. (לפי האגדה המובאת על ידי רבי חיים יוסף דוד אזולאי ("החיד"א"), רש"י ישב 613 תעניות, כנגד 613 מצוות, לפני שכתב את חיבורו על המקרא. פירושו על הנביאים והכתובים הם פשטניים, אך נוטים עוד יותר למדרש.

**תחנה מספר 5
בית הקדש
רח' רש"י 69**

תחנה מספר 6 פשקווילים

(מול רח' רש"י 69 ופינת תחכמוני)

פֶּשְׁקוּוִיל / פֶּאָשְׁקֶעוּוִיל הוא כינוי לכרזת קיר או כרוז ברחוב החרדי הנושאים מסר לוחמני כלפי רעיון או אדם כלשהו. הם כתובים לעתים בעברית ארכאית, לשון הקודש, מליצית או דרמטית מאוד. מקור המונח בפסקווינו (Pasquino) פסל קטוע גפיים קדום המוצב ברומא. החל מהמאה ה-16 נהגו תושבי העיר לתלות עליו מודעות היתוליות בגנות האפיפיור ומוסד הכנסייה. המילה התגלגלה לשפות

אירופאיות רבות וייתכן שהגיעה לידיש דרך הגרמנית או הפולנית. האטימולוגיה העממית היהודית במזרח אירופה פירשה את המילה כגלגול של הביטוי 'פתקי אוויל' הנהגה בהברה אשכנזית "פיסקיאוויל". הפשקוויל נתלה על קירות הבתים ועל לוחות מודעות בריכוזים החרדים (בעיירות באירופה, ביישוב הישן בירושלים וכיום בשכונות החרדיות בירושלים, בבני ברק ובריכוזי חרדים אחרים), או מופץ בכרוזים המושלכים ברחובות או מונחים בבתי הכנסת, ומהווה אמצעי תקשורת מקובל לצד העיתונות החרדית. פעמים רבות מדובר בכרוז אנונימי שמטרתו למחות כנגד דבר מה הנוגד את אמונת מחברו, והוא מבקש להנחות את הציבור או לדרבנו לנקוט בפעולה כלשהי בסוגיה העומדת על הפרק. פעמים רבות כולל הפשקוויל ביקורת חריפה כלפי אדם או גורם כלשהו. היו רבנים שיצאו נגד התופעה ואמרו על כתבי הפשקווילים כי הם עוברים על איסור התורה: "ארור מכה רעהו בסתר" (דברים כז, כד).

ישנם גם הקוראים "פשקוויל" לתיאור כל מודעת קיר מודפסת הנתלית על לוחות מודעות.

תחנה מספר 7 אלום שמחות רח' רש"י

תחנה מספר 8

ביקור בית אצל משפחה ברח' דינוביץ

גיטל דינוביץ אך כאן אציין גם כי חשיבותו של ר' א. דינוביץ הנוספת. לר' אברהם היתה בעבר אמא מענינת ומיוחדת במינה שתמיד סיפר עליה. אמו היתה ידועה כגיטל דינוביץ ושמה הטוב הלך תמיד לפניה . מפורסמת היתה גיטל האמא בגלל מעשי החסד שעשתה עם אנשי ירושלים בעת מגוריה בסימטאות העיר העתיקה. אישה סוחרת - היתה גיטל דינוביץ - ובעל חנות מכולת בעיר העתיקה - ליד בית הכנסת הרמב"ן ברחוב היהודים. והמדובר על השנים הראשונות - של המאה שחלפה . שנות מלחמת העולם הראשונה – 1914 עד 1918 - היו שנים קשות מאד ליהודי ירושלים. מסופר כי לא היה אז ממש מה לאכול, ואנשים מתו ממש מרעב . איתרע המזל ולגיטל דינוביץ נשארו מצרכי מזון - בכמות די ניכרת - בחנותה הקטנה שבעיר העתיקה. והנה באותן שנים - רוב הסוחרים - ניצלו את המצב הקשה שסרר בעיר והפקיעו את מחירי המצרכים החיוניים - שהיו להם. מחוסר ברירה – אנשי ירושלים שילמו את הנידרש מהם .

אך גיטל דינוביץ לא נהגה כך. היא היתה מוכרת את מה שיש ברשותה - במחיר הרגיל... ועל דברים אלה סופר הרבה מפה לפה בין תושבי העיר העתיקה. סופר גם שהיתה עוזרת מאוד לאנשי "ההגנה" – "שומר הביטחון" בסימטאותיה של ירושלים. היה זה עוד בתקופת הבריטים. גיטל גם היתה מסתירה עבורם - את כל הנשק שהיו להם - מעיני – השוטרים הבריטים – שבלשו תמיד בפינות הנידחות ש"בין החומות .". והנה לא פלא שבגלל מעשיה הטובים - של גיטל מצאה לנכון עירית ירושלים לקרוא על שמה - רחוב בירושלים והרחוב נקרא "רחוב גיטל דינוביץ". הרחוב נמצא ליד השוק הסואן והמפורסם של ירושלים - שוק "מחנה יהודה".

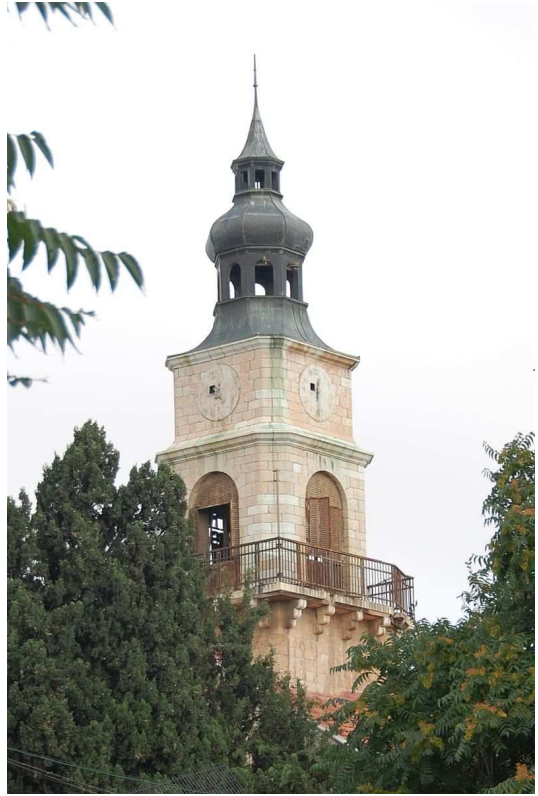
תחנה מספר 9

רח' מלכי ישראל

מחנה (בית יתומים) שנלר

בית היתומים נְשֶׁנְלָר בגרמנית, Syrisches Waisenhaus, בית היתומים הסורי היה בית יתומים נוצרי שפעל בירושלים משנת 1855 ועד מלחמת העולם השנייה . המקום נחשב לאחד האתרים ההיסטוריים החשובים והיפים בירושלים. מתחם שנלר השוכן ברחוב מלכי ישראל שימש כמחנה צבאי של הצבא הבריטי, ולאחר מכן עבר לידי ההגנה ובהמשך לצה"ל, עד אשר בסוף נובמבר 2008 חדל מפעילות ונסגר. במקומו צפויה להיבנות שכונה חרדית.

בית היתומים הוקם בשנת 1860 על ידי המיסיונר השוואבי גרמני (יוהאן לודוויג שנלר 1820–1896 Johann Ludwig Schneller; שהתגורר בירושלים. ההחלטה להקים את בית היתומים באה בעקבות המרד בלבנון ב-1860, אז נטבחו נוצרים רבים על ידי המוסלמים והדרוזים במדינה וכתוצאה מכך נותרו יתומים נוצרים רבים. בעידוד ממשלתו ייסד שנלר את "בית היתומים הסורי", ששמו השגור בפי כל היה "בית היתומים שנלר". האדמות במערב העיר שעליהן הוקם המתחם נרכשו מערביי ליפתא. עם בניית המבנים במקום התגלה בית קברות מתקופת בית שני ומערות קבורה נוספות. עד מהרה צבר לו בית היתומים, שהקנה לחניכיו חינוך גרמני, מוניטין רב בקרב הקהילות הנוצריות במזרח התיכון ובארץ ישראל. המתחם התפרש על פני כ-70 דונם, כלל בתי מגורים, חצרות, כנסייה, בתי מלאכה ועוד. בנוסף, נבנו לבוגרי בית היתומים בתים מסביב למתחם

שנודעו אחר כך כ"שכונת שנלר". באפריל 1934 הופיעה בשירה מקהלה מילדי המוסד בחגיגה לרגל יום הולדתו של אדולף היטלר. בין השנים 1936–1939 ניסה בית היתומים לייבא ארצה נשק ותחמושת מגרמניה, כדי לאמן את חניכיו למלחמה עתידית נגד היהודים. עם פרוץ מלחמת העולם השנייה סילקו הבריטים את תושביה הגרמנים של ארץ ישראל, ובכללם את תושבי בית היתומים שנלר. בית היתומים הפך למחנה הצבא הבריטי המרכזי

בירושלים. מעת לעת הותקף המחנה הצבאי על ידי האצ"ל והלח"י. ביום 17 במרץ 1948 פינו הבריטים את המחנה והעבירו את הפיקוד בו לחטיבת עצינוי, כוח ההגנה של מחוז ירושלים, ומאז שימש המתחם כבסיס צבאי במשך 60 שנה. במחנה שכן בסיס מרכז של יחידה 8200. ל"שכונת שנלר" עברו תושבי שכונת נחלת יצחק שהייתה ממוקמת בין שכונת בית ישראל לשכונת שייח' ג'ראח ונאלצו לעזוב את שכונתם במהלך המלחמה. עד לסוף חודש נובמבר בשנת 2008 פעל במתחם מחנה צבאי של פיקוד העורף, חיל הרפואה המחנה הצבאי הועבר למחנה עופרית שבאזור הר הצופים ומרכז קישור ירדן של החטיבה לקשרי חוץ. כמו כן פעל שם גם המכון הגיאולוגי לישראל. שני אלה נסגרו ובמקומם מתוכננת הקמת שכונה חרדית בת כ-600 יחידות דיור, תוך שימור המבנים ההיסטוריים במקום וייעודם כמבני ציבור

ואתרי מורשת, כיוון שלמתחם יש חשיבות ארכיטקטונית רבה בשל המבנים האירופיים שנשתמרו בו. כיום פועלים גופים ירוקים כדי להבטיח את שימור המבנים הללו על ידי העירייה.

ב 2016-במסגרת חפירות ארכאולוגיות לקראת הקמת שכונת המגורים החדית, נמצאו במתחם בית גתות גדול להכנת יין, עקבות של בית מרחץ רומי ולבנים של הלגיון העשירי פרטנסיס שככל הנראה שהה באותה עת בבנייני האומה הנמצא בסמיכות למקום במרחק של כ-8000 מטרים עם ממצאים נוספים המכוונים לקיומו של בית אחוזה שהיה במקום.

תחנה מספר 10

גאולה

שאלות רחוב

שכונה חרדית במרכז. בגבול השכונה עובר רחוב מלכי ישראל, רחוב שהפך ברבות הימים להיות מרכז המסחר של שכונות כרם אברהם, זיכרון משה, בתי הורנשטיין, שכונת אחוה ויגיע כפיים. כיום מכונה לעתים כל גוש השכונות הזה בשם "גאולה", ומעטים זוכרים היכן נמצאת השכונה המקורית. שכונת גאולה המקורית גובלת מדרום ברחוב מלכי ישראל (והמשכו ברחוב מאה שערים), ממזרח בשכונות שערי פינה ונחלת צבי, מצפון בשכונת הבוכרים, וממערב בכרם אברהם - שכונה קטנה ודומה שהוקמה במקביל. בשנת 1941 אוחדו שתי השכונות לשכונה אחת.

רחובותיה של שכונת כרם אברהם-גאולה קרויים על שמות הנביאים: נחמיה, עזרא, הושע, יואל, עמוס, מיכה, נחום, יונה, עובדיה, חבקוק, צפניה, חגי, זכריה ומלאכי. רחובות שכונת אחוה, יגיע כפיים, וזיכרון משה, קרויים כולם על שמות רבנים, פוסקי הלכה, ואישי ציבור נודעים. השכונה הוקמה בסוף שנות העשרים על ידי אברהם חסידוף, יזם מקרקעין ירושלמי, שרכש יחד עם האחים אהרון ומשה שלוש אדמות מבית היתומים הגרמני שנלר הסמוך, והקים עליהן את השכונה עבור זוגות צעירים (על פי המסופר קרא את שם השכונה בשם בתו הבכירה, גאולה, שנולדה בסמוך להשלמת הבנייה). חסידוף בנה את הבית הראשון בשכונה (היום רח' זכריה 44 פינת רח' מלאכי), והתגורר בו עם משפחתו עוד כשהיה בית בודד מוקף טרשים.

אחד מראשוני השכונה, שהיה לראש ועד השכונה בשנת 1930, זאב שפיגל, ביקש להקים בשכונה בית כנסת מרכזי, בנוסף על שלושת בתי הכנסת שכבר שכנו בה: אחד ספרדי ושניים אשכנזיים לחסידים וליטאים. לפיכך פנה אל האחים שלוש בהצעה שיקדישו מגרש לבית כנסת מרכזי ובשכר זה תקרא השכונה "שכונת שלוש", אולם האחים לא קיבלו את ההצעה. במשך השנים הפכה גאולה לשכונה המרכזית בחיים החרדיים בירושלים. בתי מסחר רבים נפתחו בה, ומוסדות תורה וחסידות רבים קבעו בה את משכנן. חסידות גור קבעה בה את מרכזה למשך

שנים ארוכות, עד שעברה למחנה שנלר. לחסידויות אחרות ישנם מוסדות ושטיבלך בשכונה, כמו חסידות סאטמר, חסידות בויאן, חסידות באבוב, חסידות ראדין, וחסידות אשלג. ישיבת חברון שכנה בשכונה שנים רבות עד שעברה למשכנה בגבעת מרדכי, ובמקומה נפתחה ישיבת חברון גאולה שנסגרה בשנים האחרונות. המבנה מושכר כיום.

חלקה המזרחי של השכונה, הגובל בשכונת נחלת צבי, מזוהה כיום עם שכונת מאה שערים. מרכזן של שכונות גאולה הוא רחוב מלכי ישראל בחלקו מכיכר השבת - המהווה צומת חשוב בירושלים, ומזוהה עם מאבקי השבת של שנות החמישים - ועד למחנה שנלר. התחבורה בשכונה פקוקה מאוד, ובפרט בערבי שבת וחג, אין מקומות חניה מסודרים כמעט, מרחוב יעקב מאיר הכביש הוא לתחבורה ציבורית בלבד, בעשור האחרון הפך צביון השכונה למסחרי מאד,

עד שנהיה מרכז הסחר החרדי הגדול בירושלים, ויש עזיבה של תושבים לטובת הפריפריה, ובשכונה מוקמים בתי עסק רבים, ישיבות ומוסדות ציבור.

